

XVI. letnik.

Snopič 1.

Časopis

za

zgodovino in narodopisje.

Izdaje

Zgodovinsko društvo v Mariboru.

Urejuje

Prof. Fr. Kovačič.

Maribor, 1920.

Tiskala tiskarna sv. Cirila.

Vsebina.

I. Razprave :	Stran
Kos dr. Fran: Doneski za krajevne kronike (Slov. Gradec, Ptuj)	1
Kovačič Fr.: Mariborsko vprašanje	14
Mohorič dr. Fr.: Prekmurje in Medjimurje	28
II. Izvestja:	
Šašel dr. Jos.: Spomini na Virunum	40
Kovačič Makso.: Epska narodna pesem o Pegamu in Lambergarju in drugo	41
Kovačič Fr.: Nekaj krajevnih imen ob narodni meji na Štajerskem (Apačji vrh, Bábni breg, Óboki, Prosečka vas, Raven breg, Zibotja vas, Svecane, Šambert)	44
Tominšek dr. Jos.: Jezikovno ozemlje Srbov na Saksonskem	49
III. Slostvo:	
Cvijić Jovan: La Péninsule Balcanique. Fr. Kovačič	50
Vengust J.: Seznamek prekmurskih občin. F. K.	53
Sölcb J.: Slovenske Gorice. Dr. Jos. Tominšek	54
IV. Društveni glasnik	58
V. Nekrologi	59

Redna letna udnina je za sedaj 10 K, dosmrtna 200 K in udje dobivajo za to „Časopis.“ — Kdor daruje društvu manjši znesek ali daruje kak predmet za arhiv, knjižnico ali muzej, postane podporni ud.

Rokopisi, knjige za oceno in časopisi v zameno se pošiljajo na „Zgodovinsko društvo“ v Mariboru, Koroška cesta 10.

Ker se je radi draginje moral obseg „Časopisu“ znatno skrciti, so se morali odložiti na poznejši čas tudi razni rokopisi. Dotične gg. pisatelje prosimo potrpljenja.

Z ozirom na to, kar smo povedali v društvenem poročilu, nam se pač ni treba opravičevati, zakaj smo „Časopis“ omejili na borne 3¹/₂ pole. Letnika XVI. s tem na smatramo zaključnim, sledilo še bo več števil, če ne letos, pa prihodnje leto, kakor bodo razmere dopuščale.

Doneski za krajevne kronike*).

Spisal dr. Fr. Kos.

5. Slovenji Gradec.

V listinah 14. in 15. stoletja se večkrat omenjata mesto in grad v Slovenjem Gradcu. Leta 1316. je Henrik, kralj češki in vojvoda koroški, zastavil oboje Konradu iz Auffensteina zato, ker je ta za popravo rečnega gradu porabil sto mark srebra¹. Isto se je ponovilo tri leta pozneje, ko je rečeni Henrik iznova odstopil imenovanemu Konradu grad in mesto Slovenji Gradec². Leta 1351. je grof Ulrik iz Pfannberga, maršal avstrijski in glavar koroški, zastavil omenjeni grad z mestom vred svojemu svaku, Henriku s Planine, in njegovi soprogi Elizabeti za 2500 goldinarjev ter si takrat tudi izgovoril, da sme pri priložnosti rešiti oboje, grad in mesto³. Pet let pozneje sta se avstrijski vojvoda Albreht in oglejski patriarh pogodila zaradi patronske pravice čez štiri fare, namreč čez faro sv. Peter v Ljubljani, čez faro sv. Vida v Slovenski marki, potem čez faro v Kranju in faro v Mengšu ter zaradi gradu v Slovenjem Gradcu⁴. Brata Friderik in Konrad iz Auffensteina sta leta 1361. odstopila oglejskemu patriarhu razne fevde oglejske cerkve, med njimi tudi Slovenji Gradec, ter ga prosila, da bi te fevde podelil avstrijskim vojvodom Rudolfu, Frideriku, Albrehtu in Leopoldu⁵. Imenovani vojvoda Rudolf je nato leta 1364 zastavil gospostvo v Slovenjem Gradcu Kolonu iz Vuzenice, ki je obljubil, da bode rečenemu vojvodu, njegovim bratom in njih dedičem pokoren v vseh stvarih⁶. Avstrijski vojvoda Albreht je leta 1374. zastavil grad in mesto Hugonu iz Devina za 1500 funtov penězov in 300 goldinarjev⁷. Nekaj let pozneje je rečenemu Hugonu iz Devina dal avstrijski vojvoda Leopold v fevd eno hišo na trgu v Slovenjem Gradcu ter mu obenem dovolil, da sme kupiti zraven stoječo hišo ter obe združiti v eno⁸. Avstrijski vojvoda Leopold in Ernest sta zastavila bratoma Rajnprehtu in Frideriku iz Walsee med drugim tudi mesto Slovenji Gradec. Pozneje je leta 1416. avstrijski vojvoda Albreht določil, da naj Rajnpreht iz Walsee in njegov enakoimenovani sin obdržita še 28 let dotična posestva⁹. Leta 1484. je cesar Friderik prepustil grad in urad v Slovenjem Gradcu Lenartu iz Prožina¹⁰ ter mu naročil, da naj oboje oskrbuje do preklica¹¹.

*) Glej Časopis 1919. str. 85 i. d. — ¹ 1316. junij 30, R. 24. — ² 1319, julij 17 R. 1. — ³ 1351, junij 24, R. 24. — ⁴ 1356, okt. 9, R. 1 in 24. — ⁵ 1361, maj 15. R. 1. — ⁶ 1364, marec 13, R. 24. — ⁷ 1374, febr. 4, R. 24. — ⁸ 1382, febr. 23, R. 24. — ⁹ 1416. apr. 12, R. 1. — ¹⁰ Prožin (Prosing), nekdanji grad vzhodno od Celja. — ¹¹ 1484, junij 25, R. 24.

Razen gradu se je v Slovenjem Gradcu nahajal tudi neki stolp, katerega je cesar Friderik leta 1493. prepustil v oskrbovanje Ivanu Pragerju¹. Morda je ta stolp dal postaviti Jilg Schulthaizinger, kateri je leta 1481. dobil od cesarja Friderika pravico, pobirati po Slovenjem Gradcu naklado od vina², kajti leta 1495. je kralj Maksimiljan izročil grad v Slovenjem Gradcu in pa Schulthaizingerjev stolp Ivanu Grinwaldu³.

Proti koncu 15. stoletja se v listinah omenjajo nekatere davščine, katere so vsled dovoljenja deželnega kneza smele pobirati razne osebe proti primerni odškodnini. Navaja se naklada na vino, katero je leta 1418. cesar Friderik v Slovenjem Gradcu prepustil Jilgu Schulthaizingerju⁴. Leta 1484 je rečeni cesar odstopil Henriku Tillingerju pobiranje naklad na tista vina, katera so iz Slovenjega Gradca in še nekaterih drugih krajev vozili ali pa nosili proti Dravi. Tudi mu je izročil mitniño v Slovenjem Gradcu⁵. Imenovani cesar je leta 1479. dal Sigmundu Pruschinku za eno leto v najem urade v Guštanju, Slovenjem Gradcu in Polzeli za sto funtov penězov⁶.

Kar se tiče duhovščine, naj omenim, da je bil leta 1265. Berengar za župnika v Šmartnem pri Slovenjem Gradcu. Lastil si je patronsko pravico do cerkve sv. Nikolaja v Vuzenici, a oglejski patriarh Gregor je prisodil to pravico Kolonu iz Vuzenice⁷. Iz Slovenjega Gradca je bil duhovnik Pankracij Jakob, kateremu je leta 1432. Jošt, točaj iz Ostrovice, podelil „titulus mensae“⁸. Naslednjega leta mu je sekovski škof Konrad podaril beneficij oltarja Marije Device v grajski kapeli v Sekovem blizu Lipnice⁹. Od solnograškega nadškofa Ivana je rečeni Pankracij dobil leta 1439. vsled predloga opatice in samostana pri Sy. Juriju na Jezeru faro v Launsdorfu blizu omenjenega samostana¹⁰. Leta 1479. je bival v Slovenjem Gradcu župnik Martin Scharfwindt. Med njim in Galom iz Puchensteina¹¹ je cesar posredoval zaradi sekanja lesa v občinskem gozdu na gori pri Slovenjem Gradcu¹². Ohranil se je prepis pisma cesarja Friderika do papeža Inocenca iz leta 1490. zastran farne cerkve sv. Pankracija v Slovenjem Gradcu, ki naj bi se priklopila samostanu v Gornjem Gradu¹³. V isti zadevi se je cesar takrat obrnil tudi do oglejskega patriarha Marka¹⁴.

Iz Slovenjega Gradca in njegove okolice so nekateri samostani dobivali razne podpore ali pa so tam imeli del svojih posestev. Samostan v Žičah je prejemal iz Slovenjega Gradca mnogo darov, kar je razvidno iz neke listine iz 1324. leta¹⁵. Samostanu v Mekinjah sta leta 1318. darovala Rudolf iz Prausperga in njegova soproga Diemuda z ozirom na to.

¹ 1493, julij 1, R. 24. — ² 1481, avg. 5, R. 24. — ³ 1495, dec. 30, R. 24. — ⁴ 1481, avg. 5, R. 24. — ⁵ 1484, marec 2, R. 24. — ⁶ 1479, nov. 10, R. 1. — ⁷ 1265, avg. 26, R. 24. — ⁸ 1432, nov. 19, R. 2 in 21. — ⁹ 1433, junij 6, R. 24. — ¹⁰ 1439, dec. 23, R. 24. — ¹¹ Puchenstein, nekdanji grad vzhodno od Spodnjega Dravberga. — ¹² 1479, april 15, R. 1. — ¹³ 1490, marec 2, R. 24. — ¹⁴ 1490, marec 2, R. 24. — ¹⁵ 1324, s. d, R. 1.

da je bila njuna hči Diemuda tam za nuno, štiri kmetije blizu Slovenjega Gradca, namreč dve v Dovžah, eno v Bukovski vasi in eno v Turiški vasi¹. Neža, soproga Martina Stuglina iz Kamnika, je leta 1396. volila Elzi iz Kolovec² in Suzani iz Šumberka³, ki sta bili nuni v Velesovem, dve kmetiji v Slovenjem Gradcu in pa en zraven spadajoči planinski pašnik. Dohodki teh kmetij naj se porabijo za vzdrževanje večne luči pred božjim grobom v Velesovem in pa za ustanovitev obletnice⁴.

Znane so nam nekatere osebe, ki so v 14. in 15. stoletju živele v Slovenjem Gradcu ali pa se po njem imenovali. Friderik Hebenstreit iz Slovenjega Gradca je leta 1305. podelil z dovoljenjem svoje soproge Adelhajde tri kmetije samostanu v Mekinjah, kjer je bila njegova hči Elizabeta za nuno⁵. Tej je leta 1333. Friderik iz Jablan prodal dve kmetiji v Slovenjem Gradcu za osem mark oglejskih penzov⁶. Leta 1336. se omenja Walchun iz Slovenjega Gradca, ki je kupil od nekega Kuncela eno marko letnih dohodkov ter dal za nje pet in pol marke srebra⁷. Kunigunda iz Slovenjega Gradca, soproga rajnkega Ivana, pisarja v Kotljah, je leta 1355. prodala vsa svoja posestva, katera je dobila za doto, celjskemu grofu Frideriku za 18 mark graških penzov⁸. V Slovenjem Gradcu je imel nekoliko posestev grof Ivan iz Pfannberga, kateremu je njegov svak, Henrik iz Planine, posodil sto funtov dunajskih penzov ter si jih leta 1355. dal zagotoviti na dotičnih njegovih posestvih⁹. Imenovani Henrik je zagotovil svoji soprogi Elizabeti njeno jutranjo na svojih posestvih v Slovenjem Gradcu¹⁰. Nikolaju Gallu je Henrik iz Planine zastavil 16 kmetij v Slovenjem Gradcu. Z dovoljenjem avstrijskega vojvoda Rudolfa je rečeni Gall zagotovil na teh kmetijah jutranjo svoje soproge Adelhajde v znesku 224 goldinarjev¹¹. Neža, hči Ortólfá iz Slovenjega Gradca, je bila nuna v Velesovem. Njej in rečenemu samostanu je prodal njen nečak, Nikolaj iz Kamnika, leta 1357. eno kmetijo pri Cerkljah za 15 mark oglejskih penzov¹². Friderik iz Slovenjega Gradca je leta 1384. kupil od Pilgrima iz Ivnice in Jurija Michelmana en dvor pri Ivnici za sto funtov dunajskih penzov¹³. Nikolaj iz Slovenjega Gradca je bil leta 1418. na cerkvenem zboru v Kostnici izobčen¹⁴. Ista usoda je zadela dve leti pozneje Pavla iz Slovenjega Gradca in pa Rajnprehta iz Walsce. Izobčil ju je dne 8. februarja oglejski arhidijakon Filip de Fontanellis ker nista hotela priznati Gregorja de Carinthia, katerega je papež Martin V. določil za oglejskega sufragana¹⁵; dne 13. marca pa pičenski škof Gregor.

¹ 1318, maj 5, R. 2. — ² Kolovec (Gorlachstein), grad blizu Kamnika na Kranjskem. — ³ Šumberk (Schönberg), nekdanji grad zahodno od Trebnjega na Dolenjskem — ⁴ 1396, apr. 18, R. 2. — ⁵ 1305, s. d., R. 2. — ⁶ 1333, maj 4, R. 2. — ⁷ 1336, junij 19, R. 3. — ⁸ 1355, januar 21, R. 24. — ⁹ 1355, maj 1, R. 24. — ¹⁰ 1363, maj 3, R. 3. — ¹¹ 1363, junij 5, R. 24. — ¹² 1357, dec. 18, R. 2. — ¹³ 1384, avg. 1, R. 3. — ¹⁴ 1418, marec 18, R. 3. — ¹⁵ 1420, febr. 6, R. 24.

s katerim sta se prepirala¹. Večkrat se omenja Ruprecht iz Slovenjega Gradca. Leta 1456. je kupil od cesarja Friderika več posestev, ležečih po raznih krajih; za 400 ogrskih cekinov². Leta 1479. je z drugimi vred razsodil neki prepir, ki je nastal med nekaterimi člani iz rodovine Stubenbergov³. Štiri leta pozneje je obljubil cesarju Frideriku, ki ga je zopet sprejel v svojo milost, da mu hoče biti pokoren v vseh stvareh⁴. Leta 1500 je kralj Maksimilijan najprej njemu, pozneje pa njegovemu bratu Kolomanu zastavil grad Žovnek in urad v Mozirju z vsemi dohodki⁵. Jakob iz Slovenjega Gradca se je zaradi neke zadeve prepiral z Ulrikom iz Blatnice⁶. Ta je nato leta 1481. pooblastil Viljema z Turjaka, da bi ga nadomestoval v tem prepiru⁷.

V Slovenjem Gradcu je bilo tudi nekoliko židov naseljenih. V prvi polovici 14. stoletja je bival tudi žid Muš, od katerega si je Herman von Staudach leta 1334. izposodil 15 mark srebra⁸. Tudi Konrad iz Aufensteina mu je bil dolžan, a je leta 1336. poravnal svoj dolg⁹. Leta 1337. je Muš posodil Fricu Krautbergerju osem mark srebra¹⁰, leta 1338. pa Lorencu iz Guštanja 18 mark srebra, Konradu Kranpergerju 4 marke srebra ter Mateju „von Pleywich“ 11 mark srebra¹¹. — Med letom 1378. in 1388. se večkrat omenja žid Nachim iz Slovenjega Gradca. Leta 1378. sta se on in njegov brat Muš pogodila s celjskim grofom Hermanom zaradi terjatev, katere sta imela do Kolona iz Vuzenice¹². Pri Nachimu se je zadolžil Hugon iz Devina za 20 funtov dunajskih penozov, a ta je dolg leta 1378. poravnal¹³. Sedem let pozneje je omenjeni Hugon izplačal rečnemu židu 102 goldinarja¹⁴. Pri Nachimu si je izposodil več svot Ivan iz Kunšperka. Ko je ta umrl, sta vse njegove dolgove poplačala celjska grofa Herman in Viljem kot varuha njegovega nedorastlega sina Andreja¹⁵.

6. Ptuj.

Ptuj je spadal v srednjem veku pod Solnograško nadškofijo. V njem so živeli ministerialci solnograških nadškofov. En tak ministerialec je bil Hartnid iz Ptuja, ki se omenja v neki listini iz leta 1243¹⁶. Friderik iz Ptuja je leta 1288. obljubil vovbrskemu grofu Ulriku, da hoče odvetništvo čez Gornji grad odstopiti avstrijskemu vojvodu Albrehtu zato, da bi ga ta nato dal v fevd rečnemu grofu¹⁷. V začetku 14. stoletja listine včasih navajajo še enega Hartnida iz Ptuja. Leta 1309. je dal svojo hčer Diemudo za ženo Konradu iz Aufensteina¹⁸. Hartnid

¹ 1420, marec 13. R. 3. — ² 1456, apr. 15, R. 24. — ³ 1479, maj 3, R. 24. —

⁴ 1483, sept. 14, R. 1. — ⁵ 1500, sept. 25 in dec. 24, R. 24. — ⁶ Blatnica (Fládnitz), vas na Srednjem Štajerskem, sod. okr. Feldbach. — ⁷ 1481, marec 14, R. 24. — ⁸ 1334, febr. 6, R. 3. — ⁹ 1336, nov. 11, R. 3. — ¹⁰ 1337, nov. 5, R. 3. — ¹¹ 1338, apr. 22, R. 3. — ¹² 1373, marec 25, R. 24. — ¹³ 1378, maj 4, R. 3. — ¹⁴ 1385, jan. 2, R. 3. — ¹⁵ 1388, dec. 7, R. 24. — ¹⁶ 1243, okt. 14, R. 2. — ¹⁷ 1288, maj 27, R. 24. — ¹⁸ 1309, maj 28, R. 3.

iz Ptuja je leta 1307 oprostil Ulrika, svobodnika iz Žovneka, poročstva, katero je ta prevzel za grofa Hugona iz Taufersa¹. Leta 1310. se Hartnid omenja kot priča v neki listini goriškega grofa Albrehta do ortenburškega grofa Otona².

V prvi polovici 14. stoletja sta v Ptuju živela brata Herdegen in Friderik, ki sta leta 1341. obljubila avstrijskim vojvodom Albrehtu, Frideriku in Leopoldu, da sta pripravljena, razrušiti utrdbo v Sölku³, ako bi se to od nju zahtevalo⁴. Rečena brata sta se prepirala z Ulrikom iz Walsee, s krškim škofom Ulrikom, z grofom Ulrikom iz Pfannberga, s celjskim grofom, z ortenburškim grofom in z gospodom s Planine zaradi gradu, Rudeneck⁵, imenovanega. Med obema strankama je leta 1345. posredoval avstrijski vojvoda Albreht⁶. Omenjena brata sta leta 1323. izjavila nasproti svojemu stricu Frideriku iz Kunšperka, da tu lahko reši zastavljena gradova Velenje in Heckenberg⁷.

Prej imenovani Herdegen se mnogokrat omenja med letom 1319. in 1354. Med letom 1331. in 1351. je bil maršal na Štajerskem in leta 1343. pa glavar kranjski. Njegova soproga Klara je bila hči goriškega grofa Albrehta. Njegov svak je bil Peter iz Liemberga, njegovi strici Friderik iz Kunšperka, Jurij iz Svibnega in Henrik s Planine, njegov nečak pa Oton iz Lichtensteina.

Ko se je Herdegen oženil, je Oton iz Lichtensteina kot njegov nečak prevzel dne 20. avgusta leta 1319. zanj poročstvo za 300 mark srebra dunajske vage, da bode (Herdegen) v teku enega leta zagotovil rečeno svoto svoji soprogi⁸. Istega dne so sprejeli zanj poročstvo za 400 mark v isto svrho Henrik in Seifrid iz Rotenburga, Wernher iz Tablata in Henrik iz Aufensteina, vsak za sto mark⁹. Tudi so takrat kot porok zanj nastopili Konrad iz Aufensteina, Swiker in Peter iz Liemberga ter Ortolf iz Št. Vida za 1000 mark srebra¹⁰.

Herdegen iz Ptuja je jako pomnožil svoje imetje, ker si je od raznih gospodov nakupil mnogo posestev. Walter s Krškega mu je leta 1337. prodal dve kmetiji blizu Krke na Dolenjskem¹¹, Jurij iz Svibnega pa istega leta več posestev in podložnikov po raznih krajih¹², potem pa še leta 1343. šest kmetij v Krški vasi na Dolenjskem ter en mlin na Krki¹³. Jurij iz Svibnega je imel na Krškem eno tretjino gradu, katero je leta 1335. kupil imenovani Herdegen¹⁴. En del tega gradu je imel Hartnid iz Svibnega,

¹ 1307, febr. 9, R. 3. — ² Cod. W 43, f. 226, 226¹. —

³ Sölk, sodn. okr. Gröbmung na severnem Štajerskem. — ⁴ 1341, junij 17, R. 1. — ⁵ Rudeneck blizu Rečice v Savinjski dolini. — ⁶ 1345, apr. 21, R. 24. — ⁷ 1323, febr. 3, R. 1. — Grad Heckenberg je bil zahodno od Celja. — ⁸ 1319, avg. 20, R. 1; Cod. W 43, f. 44 ter regist v Cod. B 534, f 232. — ⁹ 1319, avg. 20, R. 1; Cod. W 43, f. 43 ter regist v Cod. B. 534, f. 196¹. — ¹⁰ 1319, avg. 20, R. 1; regist v Cod. B 534, f 230¹. — ¹¹ 1337, avg. 5, R. 3. — ¹² 1337, dec. 6, R. 3. — ¹³ 1343, okt. 31, R. 3. — ¹⁴ 1335, nov. 19, R. 1 in 3.

kateri ga je leta 1343. prodal omenjenemu Herdegenu¹. Dalje je ta kupil od Hartnida iz Svibnega leta 1339. štiri kmetije. pri Žužemperku za 32 mark graških penzov², od Pankraeija Pancela s Krškega istega leta eno kmetijo v Radulji pri Trebelnem³, od Winterja Prahka leta 1342. en dvor na gori pri Sv. Lovreneu⁴, od Ivana, sina Ofena iz Kostanjevice, leta 1343. pet mark vinskih dohodkov od štirih kmetij pri Brezoviei, od ene pri Gradacu in od treh pri Brezjah⁵, od Nikolaja Gabrničarja istega leta več kmetij po raznih vaseh⁶ ter od Uemana iz Žovneka leta 1346. deset kmetij pri Rajhenburgu⁷.

Temu nasproti je Herdegen drugim odstopil le malo posestev. Svojemu stricu Henriku iz Planine je leta 1342. prodal svoj del pri Gradu Ratenburgu⁸. Leta 1339. je zamenjal s Henrikom iz Viltuša svoj del gradu v Konjicah in eno kmetijo pri Leskovcu blizu Konjic za dve drugi vasi⁹.

Herdegen se je večkrat zaradi kakega posestva zapletel v prepir, tako n. pr. s celjskim grofom Friderikom zaradi Katzensteinskih posestev. Leta 1351. je Friderik iz Walsee s svojo razsodbo napravil konec temu prepiru¹⁰. Herdegen se je leta 1332. prepiral s svojim svakom Petrom iz Liemberga zaradi 113 mark, katere je ta dobil od svoje sinate Ane, hčere Hugona iz Svibnega¹¹. Vsled neke razsodbe iz leta 1335. naj bi se Herdegen pomiril z Ivanom in Petrom iz Liemberga¹².

Včasih je tudi Herdegen imel nalogo, da je razsojeval prepire drugih. Leta 1331. dne 27. septembra so lavantinski škof Dietrik, Oton in Rudolf iz Liechtensteina ter Herdegen iz Ptuja poravnali neke prepire med Konradom iz Aufensteina, glavarjem koroškim, Ulrikom iz Walsee, glavarjem štajerskim, ter Friderikom, svobodnikom iz Žovneka¹³. Herdegen je leta 1334. razsodil v nekaterih pravnih zadevah med magistrom Petrom, sinom Henrika Banija, ter Friderikom, svobodnim iz Žovneka ter glavarjem Kranjskega in Slovenske marke¹⁴.

Herdegen je tu in tam izvrševal še drugačnejše posle. Leta 1343. dne 27. avgusta je kot maršal štajerski in glavar kranjski v imenu avstrijskih vojvodov Albrehta, Friderika, Leopolda in Rudolfa dal v fevd neke rove Ulriku iz Polhovega Gradca in njegovi soprogi Neži¹⁵. Leta 1354. je posredoval med Hartnidom iz Vivšnika, njegovo soprogo Katarino in Hugonom iz Devina, da je Hartnid dal svojo hčer Marjeto Hugonu za ženo ter jej obljubil za doto 600 mark starih oglejskih penzov, Hugon iz Devina bi pa svoji soprogi pripisal 1200 mark¹⁶. Dne 7. januarja leta

¹ 1343, maj 1, R. 1.

² 1339, nov. 28, R. 3 — ³ 1339, sept. 1, R. 3. — ⁴ 1342, apr. 21, R. 3. — ⁵ 1343, avg. 15, R. 3. — ⁶ 1343, dec. 6, R. 3 — ⁷ 1346, marec 2, R. 3. — ⁸ 1342, okt. 13, R. 3. — ⁹ 1339, avg. 15, R. 3. — ¹⁰ 1351, maj 30, R. 24. — ¹¹ 1332, sept. 27, R. 3. — ¹² 1335, junij 26, R. 3. — ¹³ 1331, sept. 27, R. 1. — ¹⁴ 1334, maj 3, R. 24. — ¹⁵ 1343, avg. 27, R. 24. — ¹⁶ 1354, febr. 11, R. 24.

1333. so bili izbrani razsojevalci, da bi presodili škodo, katero je imel Herdegen v službi freisinškega škofa¹.

Povedal sem že, da je Herdegen imel brata Friderika. Ta se med letom 1323. in 1362. omenja v listinah, leta 1349. in 1362. je bil maršal na Štajerskem, leta 1363. dne 12. februarja je bil že mrtev. Njegova soproga Matilda je bila hči Eberharda iz Walsee².

Rečeni Friderik je leta 1339. zastavil Ulriku iz Walsee in Ulriku iz Pfannberga grad Žale³ za 1600 goldinarjev⁴. Viljem iz Svibnega in Henrik iz Viltuša sta mu bila leta 1349. dolžna 100 mark oglejskih penězov⁵. Friderik in Hartnid iz Ptuja sta si leta 1362. izposodila pri židu Mušu 750 funtov dunajskih penězov⁶. Friderik iz Ptuja je imel v lasti grad v Velenju, katerega je pa z raznimi priteklinami vred odstopil avstrijskemu vojvodu Rudolfu, a ga nato od njega zopet dobil v fevd⁷. Imcnovani Friderik je imel od Šentpavelskega samostana kot fevd grad v Ernovžu in stolp v Špilju (Špilsfeldu). Po njegovi smrti je takratni šentpavelski opat Konrad oboje dal v fevd avstrijskim vojvodom Rudolfu, Albrechtu in Leopoldu⁸. Tudi od Krške cerkve je Friderik dobil nekoliko fevdov, katere je po njegovi smrti krški škof Ivan dne 12. februarja leta 1363. podelil prej omenjenim avstrijskim vojvodom⁹.

V drugi polovici 14. stoletja je živel Hartnid Starejši iz Ptuja, Omenja se večkrat med letom 1340. in 1382. Njegovemu očetu je bilo Amelrik ime. Njegova soproga je bila Elizabeta iz Ortenburga, njegova svaka pa grofa Oton in Friderik iz Ortenburga. Njegov sin se je zval Eberhard, njegov nečak je bil Hartnid iz Svibnega, njegova teta pa Ana iz Lichtensteina.

Rečeni Hartnid je leta 1340. kupil eno kmetijo od svojega nečaka Hartnida iz Svibnega za pet in pol marke penězov¹⁰, pozneje pa še eno za šest mark graških penězov¹¹. Leta 1350. je bil že vdovec. Njegova soproga Elizabeta iz Ortenburga je imela 400 mark oglejskih penězov dote, katero sta Hartnidu izplačala njegova svaka, Oton in Friderik iz Ortenburga¹². Ko je Hartnik izgubil svojega očeta, sta njegova varuha, Ulrik in Friderik iz Walsee oskrbovala njegove zadeve¹³. Ko se je leta 1360. grof Ulrik iz Schaumberga zadolžil pri mariborskem židu Iserleinu za 1000 funtov dunajskih penězov, sta zanj prevzela poroštvo Eberhard iz Walsee in Hartnid iz Ptuja¹⁴. Grof Ulrik je pri tej priložnosti v posebni listini izjavil, da ne bodeta poroka zaradi poroštva trpela nobene škode¹⁵.

¹ 1333, januar 7, R. 3. — Zahn, Cod. Austr. — Fris., II, 198, št. 613. ² 1370, nov. 28, R. 24. — ³ Žale (n. Seltenheim) severozahodno od Celovca na Koroškem. — ⁴ 1339, apr. 23, R. 3. — ⁵ 1349, julij 31, R. 3. — ⁶ 1362, avg. 3, R. 3. — ⁷ 1362, apr. 3, R. 24. — ⁸ 1363, febr. 21, R. 24. — ⁹ 1363, febr. 12, R. 1 in 1363, s. d., R. 24. — ¹⁰ 1340, januar 22, R. 3. — ¹¹ 1340, avg. 19, R. 3. — ¹² 1350, okt. 9, R. 24. — ¹³ 1352, maj 18, R. 3. — ¹⁴ 1360, marec 20, R. 3. — ¹⁵ 1360, marec 20, R. 24.

Povedal sem že, da sta se Friderik in Hartnid iz Ptuja leta 1362. zadolžila pri židu Mušu za 750 funtov dunajskih penězov¹. Hartnid se je zaradi dedščine prepiral s svojo teto Ano iz Liechtensteina. Nato so bili v tej zadevi kot razsojevalci postavljeni Rudolf iz Walsee, Oton iz Stubenberga in še drugi². Tudi se je Hartnid prepiral z mojstrom Akusom, čegar hči Suzana se je omožila z njegovim sinom Eberhardom. Zediniti se niso mogli zaradi jutranje, prepisa in dote. Celjski grof Herman I. je bil nato postavljen za razsojevalca³.

Povedal sem že, da se je prej omenjeni Eberhard oženil s Suzano, hčerjo mojstra Akusa. Prvo ženitovanjsko pogodbo so napravili že leta 1379.⁴, drugo pa leta 1380⁵.

V tistem času je živel Hartnid Mlajši ali Hertel iz Ptuja. Bil je kakih deset let mlajši od prej imenovanega Hartnida Starejšega. Ta je, kakor se kaže, odslovil leta 1352. svoja dva variha, Ulrika in Friderika iz Walsee⁶, Hartnid Mlajši pa leta 1362. svojega, namreč svojega strica Eberharda iz Walsee⁷. Hartnid Mlajši je bil leta 1365., 1368. in 1379. maršal štajerski. Njegova teta je bila Matilda, hči Eberharda iz Walsee ter vdova po ranjkem Frideriku iz Ptuja, njegova sestrična pa Ana, omožena Lichtensteinova.

Leta 1365. je avstrijski vojvoda Albreht zastavil Hartnidu Mlajšemu in Hartnidu Starejšemu iz Ptuja gospostvo v Sölku, ker jima je bil dolžan 2030 funtov dunajskih penězov, katere sta mu deloma posodila, deloma pa si jih prislužila⁸. Tri leta pozneje sta avstrijska vojvoda, brata Albreht in Leopold, zagotovila Hertelu na gradu Sölku, kateri mu je bil zastavljen, še 600 goldinarjev od tistih 1200 goldinarjev, katere sta mu postala dolžna, ko jima je izročil 20 vojakov s čeladami, kateri naj bi ju spremljali po Lombardiji, Rimu in drugod⁹. Hartnid Mlajši iz Ptuja se je leta 1370. pogodil s svojo teto Matildo, vdovo po ranjkem Frideriku iz Ptuja, da mu ta (Matilda) da 1000 funtov dunajskih penězov, a on bode vsako leto do nje smrti o določenem času za njo naložil po sto funtov dunajskih penězov¹⁰. Rečeni Hartnid in njegova sestrična Ana, omožena Lichtensteinova, sta se leta 1378. pogodila, da bode med njima celjski grof Herman razsojeval zadeve zaradi dedščine in drugih stvari¹¹. Imenovani grof, potem Hartnid iz Ptuja in Ivan iz Stadeka¹² so bili poroki bratoma Otonu in Ulriku iz Liechtensteina za 900 funtov dunajskih penězov, katere je rečeni Oton obljubil dati svoji soprogi Marjeti iz Puchhaima. Omenjena Oton in Ulrik sta leta 1379. izjavila, da ne bodo naštetni poroki

¹ 1362, julij 17, R. 3. — ² 1377, apr. 13, R. 3. — ³ 1382, junij 15, R. 3. — ⁴ 1379, januar 9, R. 3. — ⁵ 1380, avg. 3, R. 3. — ⁶ 1352, maj 18, R. 3. — ⁷ 1362, maj 31, R. 3. — ⁸ 1365, dec. 13, R. 24. — ⁹ 1363, apr. 18, R. 24. — ¹⁰ 1370, nov. 6, R. 24. — ¹¹ 1378, maj 4, R. 3. — ¹² Stadeck, vas blizu Gradca na Štajerskem.

imeli zaradi poroštva nobene škode¹. Hertel iz Ptuja in Hartnid iz Ormoža sta imela kot fevd Krške cerkve gradove Ravní breg², Lemberg³, Gabel in Eckenstein⁴. Pozneje so te gradove dobili celjski grofje, kar jim je leta 1436. potrdil krški škof Ivan⁵.

En Hartnid iz Ptuja je bil leta 1385. že mrtev. Iz dotične listine ni razvidno, je li bil Starejši ali Mlajši. Zapustil je več otrok, za katere so varuštvo prevzeli celjski grof Herman, Henrik iz Rauhensteina⁶ in Hugon iz Devina. Zarad varuštva je prišlo med njimi do preprirov. Dne 22. februarja rečenega leta so se med seboj v Radgoni dogovorili, kako bodo postopali, da bode na korist nedorastlim otrokom⁷.

Okoli leta 1400 je živel Bernard iz Ptuja. Njegova hči Ana je bila soproga grofa Ivana iz Schaumberga, njegovi nečaki pa Rudolf, Rajnprecht in Friderik iz Walsee. Rečeni Bernard je leta 1399. kupil od nekega Bertolda dva mlina pod Svibnim pri Rateškem potoku za 40 funtov dunajskih penězov⁸. Dve leti pozneje so Rudolf, Rajnprecht in Friderik iz Walsee potrdili volilo, katero je napravil njih bratranec Ulrik iz Walsee njih stricu, rečenemu Bernardu⁹. Grof Ivan iz Schaumberga je leta 1413. obljubil, da se oženi z Ano, hčerjo Bernarda iz Ptuja. Ako bi tega ne storil, naj plača 4000 funtov penězov globe¹⁰. Bernard iz Ptuja je leta 1397. obljubil Ulriku iz Walsee v slučaju, da bi umrl brez dedičev, maršalstvo na Štajerskem, hišo v Framu ter posestva pri Hausu blizu Maribora in v Sölku¹¹.

En Friderik iz Ptuja se večkrat omenja med letom 1422. in 1436. leta 1438. je bil že mrtev. Ker je bil njegov svak, grof Ivan iz Schaumberga oženjen z Ano, hčerjo Bernarda iz Ptuja, sledi iz tega, da je bil brat omenjene Anc in sin Bernardov.

Imenovani Friderik je bil nekaj časa najvišji maršal na Štajerskem. Kot tak je podelil leta 1422. Marjeti, hčeri Leopolda Prennerja in vdovi po Ivanu Dressidlerju, četrti del mitnine v Mauternu¹², leta 1433. pa Erhardu Matheserju dva dvora v Ebersdorfu¹³. Leta 1425. je dal Konradu Raumschüsselu v fevd več kmetij, dvorov in gorskih pravic blizu Ptuja¹⁴ leta 1436. pa Andreju Schmidlu grad Dornavo pri Ptuju¹⁵. Od avstrijskega vojvoda Ernesta je leta 1423. dobil v fevd štiri štajerske gradove, namreč

¹ 1379, julij 4, R. 24. — ² Ravní breg (Rabensperg), nekdanji grad severozahodno od Celja. — ³ Lemberg, nekdanji grad med Celjem in Dobrno. — ⁴ Eckenstein, nekdanji grad vzhodno od Velenja. — ⁵ 1436, maj 20, R. 24. — ⁶ Rauhenstein, nekdanji grad blizu Badena na Dolnjem Avstrijskem. — ⁷ 1385, febr. 22, R. 1. — ⁸ 1399, dec. 12, R. 3. — ⁹ 1401, okt. 24, R. 3. — ¹⁰ 1413, dec. 26, R. 3. — ¹¹ Cod.B 5, f. 74. ¹² — 1422, julij 15, R. 3. — Mautern, trg na severnem Štajerskem blizu Ljubna. — ¹³ 1433, dec. 22, R. 3. — Ebersdorf so zovejo štiri vasi na Srednjem Štajerskem. — ¹⁴ 1425, jan. 7, R. 3. — ¹⁵ 1436, maj 18, R. 3.

Fram¹, Maidburg², Gleichenberg in Weinberg³. Tudi je imel več državnih in deželnih fevdov po nekaterih vaseh na Srednjem Štajerskem⁴.

Leta 1428. je Friderik iz Ptuja obljubil z dovoljenjem avstrijskega vojvoda Friderika kot fevdnega gospoda svojemu svaku, grofu Ivanu iz Schaumberga, grad Fram (Frauenheim) in pa maršalsko dostojanstvo v slučaju, da bi izmrli moški rod ptujskih gospodov⁵. Oboje je grof Ivan dosegel leta 1438., kar nam kaže neka listina z dne 25. aprila omenjenega leta. Takrat je rečeni grof kot najvišji maršal na Štajerskem z reverzom potrdil, da mu je avstrijski vojvoda Friderik Mlajši dal v fevd maršalski urad na Štajerskem in pa grad Fram, kar mu je v svoji oporoki volil njegov svak Friderik iz Ptuja⁶. Isti grof je tudi z reverzom potrdil, da mu je imenovani vojvoda prepustil lovsko pravico tostran Drave in okoli Žiže, kar je prej imel njegov večkrat omenjeni svak⁷.

Rečeni Friderik je imel razen Ane tudi sestro Nežo, ki je bila omožena z goriškim grofom Ivanom Majnhardom. Dne 9. januarja leta 1422. se je napravila ženitovanjska pogodba med omenjenim grofom in njegovo soprogo. Ta naj bi dobila 1000 goldinarjev dote, a se obenem odpovedala vsem pravicam do kake dedščine⁸. Tri mesece pozneje je Friderik izjavil, da je svojo sestro Nežo dal v zakon goriškemu grofu Ivanu Majnhardu, njeno doto, pripis in jutranjo pa jej je zagotovil na gradovih, posestvih in dohodkih rečenega grofa. Ako bi se zgodilo, da bi doto v znesku tisoč goldinarjev, katero je izplačal, dobil povrnjeno, morejo dediči imenovanega svaka zopet rešiti dotične gradove, posestva in dohodke⁹. Po smrti grofa Ivana Majnharda je Friderik z Ptuja pisal leta 1432. goriškemu grofu Henriku o terjatvah, katere je imela njegova sestra Neža kot vdova po svojem rajnkem soprogu¹⁰.

Kakor se kaže, se je Neža po smrti svojega soproga vdrugič omožila z nekim Stubenbergovcem. Iz tega zakona se je rodil sin Ivan iz Stubenberga, kateri je leta 1463. potrdil volilo svoje matere zastrannjene dedščine na korist rimskemu cesarju Frideriku¹¹. Goriški grof Henrik in Leopold iz Stubenberga sta se leta 1449. pogodila zaradi dote, pripisa in jutranje, katere je imela Neža, bivša soproga rajnkega goriškega grofa Ivana Majnharda¹². Morda je bil ta Leopold iz Stubenberga novi soprog rečene Neže. Omenim naj še, da je ta Neža iz Stubenberga leta 1442. prodala svoj grad Heckenberg¹³ z vsemi pravicami, dohodki in priteklinami celjskemu grofu Frideriku za 1300 funtov dobrih dunajskih penezov¹⁴.

¹ „Frauenheim“ je najbrže Fram južno od Maribora. En Frauenheim je blizu Wildona. — ² Grad Maidburg je bil blizu Ptuja. — ³ 1423, marec 26, R. 24. — ⁴ 1492, maj 22, R. 24. — ⁵ 1428, avg. 11, R. 1. — ⁶ 1438, apr. 25, R. 24. — ⁷ 1438, maj 3, R. 24. — ⁸ 1422, januar 9, R. 1. — ⁹ 1422, apr. 20, R. 24. — ¹⁰ 1432, marec 20, R. 1.

¹¹ 1463, nov. 16, R. 24. — ¹² 1449, junij 22, R. 24. — ¹³ Heckenberg, nekdanji grad blizu Vranskega. — ¹⁴ 1442, marec 18, R. 24.

Ko so izmrli moški člani ptujskih gospodov, bi si radi njih posestva prisvojili razni njih sorodniki. Grof Ivan iz Schaumberga je stavil v tej zadevi več zahtev v imenu svoje soproge in njene sestre. Nastal je prepir med njim na eni strani ter med Hedviko, soprogo Jurija iz Lichtensteina, in Dorotejo, soprogo Ivana iz Puchhaima, na drugi, ki sta se zaradi ptujske deščine obrnili do rimskega kralja Friderika¹. Grof Ivan je nato obljubil kralju vse storiti, da se poravna prepir, katerega je imel s Hedviko in Dorotejo zaradi posestev, gradov, mest in drugih stvari, katere so nekdanj imeli ptujski gospodje. Tudi je obljubil, da se hoče zaradi iste zadeve pomiriti z Ivanom iz Ebersdorfa, ki je zastopal svojega sina Vida².

Mesto Ptuj je dobilo od solnograških nadškofov, pod katerih oblast je spadalo že od devetega stoletja sem, razne pravice, katere so mu poznejši vladarji večkrat potrdili. Med drugimi je cesar Friderik potrdil mestu njegova pisma, privilegije, svoboščine, pravice in stare običaje³.

Važna oseba v mestu je bil ondotni sodnik, kateremu je svetovalstvo stalo na strani. Znan nam je slučaj, da je mestno zastopstvo razsojevalo neki prepir, ki je nastal med samostanom v Žičah in ptujskim meščanom Andrejem Schusterjem⁴. Sodnik in svetovalstvo v Ptujju štá leta 1492 dobila od cesarja Friderika pravico, da sta v rečenem mestu eno leto izvrševala sodstvo ter pobirala davščino, „ümgeld“ imenovano, potem dohodke dvornega urada (hofamt) in mlina, dalje mitnino in pa osemdeseti funt od tržnega blaga⁵. Naslednjega leta je cesar Friderik dal pobiranje osemdesetega funta in pa mitnino v Ptujju za tri leta v najem ondotnemu protipisarju Matiju Kellenbergerju proti temu, da ta plača vsako leto 300 funtov⁶. Leta 1498. je kralj Maksimilijan podelil mitnino v Ptujju z vsemi dohodki Ivanu Kellmanu⁷.

Mesto Ptuj je leta 1494. prišlo pod oblast kralja Maksimilijana. Takrat sta se solnograški nadškof in rečni kralj pogodila tako, da je prvi dobil več mest in gradov, katere je nekaj časa ogrski kralj Matija imel zasedene, drugi pa nekatere druge kraje, med katerimi je bilo tudi imenovano mesto⁸. Nato je kralj Maksimilijan izročil Juriju Moyserju grad, mesto, deželno sodstvo in roboto v Ptujju v oskrbovanje ter mu obljubil, da dobi kot njegov glavar vsako leto za svoje službovanje po 500 funtov penězov⁹. Leta 1500 je kralj Maksimilijan sprejel Erharda iz Polhaima za svojega glavarja čez Ptujjsko gospostvo za deset let. Tudi mu je prepuštil obdelovanje treh kmetij in zraven spadajočih travnikov, potem polovico sodstva, planinske pašnike, lov, ribištvo in roboto. Zato pa naj bi

¹ 1441, febr. 6, R. 1. — ² 1441, febr. 6, R. 1. — ³ 1492, apr. 20, R. 24; 1494, maj 16, R. 24. — ⁴ 1452, okt. 16, R. 2. — ⁵ 1492, maj 16, R. 24. — ⁶ 1498, marec 20, R. 24. — ⁷ 1498, febr. 24, R. 24.

⁸ 1494, febr. 12, R. 1. — ⁹ 1494, julij 31, R. 24.

dobival za grajsko varstvo 300 goldinarjev in za svoje službovanje 500 goldinarjev¹.

V Ptujju je bil samostan pridigarskega reda, kjer je bil leta 1357. neki Nikolaj za priorja. Ta se je zavezal, da se bode vsako leto na dan pred sv. Lovreneeem obhajala obletnica za celjskega grofa Friderika I., njegovo soprogo in otroke, pa tudi za grofa iz Güssinga, njegove starše in prednike tako, da se opravijo večernice ter 24 maš. Zato je pa samostan prejel 50 mark graških penězov². Enako obletnico je obljubil Jakob „von Neudeck“³, gvardijan minoritskega samostana, l. 1360., ki se je tudi zavezal, da se bode obhajala obletnica za celjskega grofa Friderika, njegovo soprogo in otroke v torek po vnebohodu. Tudi takrat naj se opravijo večernice in 24 maš, zato naj pa samostan dobi 5 mark graških penězov⁴. Leta 1361. je bil omenjeni Nikolaj še prior v rečenem samostanu. Dne 28. maja je namreč potrdil, da je prejel od celjskega grofa Friderika 20 funtov dunajskih penězov na račun za enega konja, katerega je samostan prepustil Rudolfu iz Katzensteina proti temu, da rečeni grof zanj izplača 40 funtov⁵. Leta 1419. je Peter Poltel, meščan ptujski, prodal samostanu svojo kramarijo za obleko, ki je stala na vogalu mestnega obzidja pred Ptujem⁶. Prior Eberhard Seys se je leta 1448. zavezal, da bodo vsako nedeljo na prižnici molitve za celjske grofe, posebno pa za grofa Friderika II. in njegovega očeta Hermana II. Zato naj pa samostan dobi vsako leto po dve marki penězov iz urbarja v Rogateu⁷. Leta 1455. je bival v samostanu brat Friderik von Nieder-Aieh, ki je volil neko svoto za stavbo križnega hodnika v zgornjem samostanu v Ptujju⁸. Od Ivana Prewnerja je samostan leta 1459. dobil en vinograd s kletjo in s tiskalnice blizu Ptujja proti temu, da se opravijo vsake kvatre ene večernice, ena peta in ena črna maša⁹. Markward Stellung, doktor zdravilstva, je napravil oporoko na korist pridigarskemu samostanu v Ptujju, samostanu v Žičah, hospitalu v Celju ter v Studenicah bivajoči hčeri, katero je za svojo sprejel¹⁰.

Glede ptujске župnije je leta 1494. ukazal kralj Maksimilijan ptujskemu vikarju, da naj jo z vsemi pripadajočimi stvarmi odstopi Ivanu Kernerju¹¹.

Kar se tiče meščanov in drugih ptujskih prebivalcev, sem že nekatere imenoval, kakor Petra Poltela, ki je živel leta 1419, potem Andreja Schusterja, ki se navaja leta 1452., in še druge. Kot ptujski meščanje se

¹ 1500, febr. 26, R. 24. — ² 1357, nov. 30, R. 24. — ³ Gl. tudi Kovačič, Dominikanski samostan v Ptujju, I, 58 in 65.

⁴ Morda Mirna (Neudeck) na Dolenjskem. En Neudeck je na Štajerskem južno od Neumarkta. ⁵ 1360, febr. 13, R. 24. — ⁶ 1361, maj 28, R. 24. — ⁷ 1419, marec 26, R. 2. — Gl. tudi Kovačič, Dominikanski samostan, II, 5. — ⁸ 1448, okt. 7, R. 24. — ⁹ 1455, sept. 21, R. 2. — Gl. Kovačič, Dominikanski samostan, I, 21. — ¹⁰ 1459, julij 30, R. 2. — Gl. Kovačič, Dominikanski samostan, I, 60. ¹¹ 1467, dec. 16, R. 2. — ¹² 1494, apr. 10, R. 24.

leta 1362. omenjajo bratje iz Lindeka¹. Ivan iz Kunšperka jim je dal v fevd grajsko pravo in dva dela vinske desetine „in dem Smach“ blizu Ptuja². V istem kraju je krojač Peter iz Ptuja dobil od Ivana iz Kunšperka leta 1356. v fevd en vinograd in eno njivo³. Ptujski meščan Ulrik Gyesser in njegova soproga Neža sta leta 1376. prodala neki vinograd za 35 funtov dunajskih penzov nekemu dunajskemu meščanu⁴. Leta 1400 se omenja Erhard Säekl iz Ptuja, kateremu je bil ljubljanski meščan Nikolaj Hafner dolžan 196 goldinarjev⁵. Marjeta, vdova po ptujskem krojaču Jakobu, je leta 1424 prodala Petru Kelnerju en vinograd blizu Ptuja⁶. Ludovik Peer, meščan ptujski, je prodal Jakobu Zenklu eno lušo v Ptuj, kar je cesar Friderik kot deželni knez leta 1492. potrdil⁷.

V Ptuj je živelo v 14. stoletju nekoliko židov. Leta 1343. se omenja ptujski žid Gerstlein, kateremu je bil gornjegrajski opat Ivan dolžan 500 goldinarjev oglejskih mark⁸. V tistem času je živel v Ptuj žid Isserlein, kateremu je bil Oton iz Maribora leta 1334. dolžan 11 mark srebra⁹, celjski grof Friderik pa 1345. leta 1300 mark starih graških penzov¹⁰. Leta 1364. je bival v Ptuj žid Muš, ki je imel v Trstu svojega svaka, žida Paskula, kateremu so tudi Peschach rekli¹¹. Nekemu ptujskemu židu je bil leta 1342. celjski grof Friderik dolžan 118 mark penzov¹² brata Martin in Ivan iz Rineka¹³ pa 1347. leta 320 mark starih graških penzov¹⁴.

¹ „Lindecker“, ki so se imenovali po Lindeku, nekdanjem gradu jugovshodno od Vitanja. — ² 1362, apr, 24, R. 3.

³ 1356, febr. 24, R. 3 — ⁴ 1376, marec 23, R. 3.

⁵ 1400, januar 31, R. 3. — ⁶ 1424, maj 5, R. 2. — ⁷ 1492, dec. 4, R. 1. — ⁸ 1343, nov. 25, R. 2 — ⁹ 1334; febr. 15, R. 3 — ¹⁰ 1345, junij 26, R. 3. — ¹¹ Cod. W 594, f. 76. ¹² 1342, avg. 18, R. 3. — ¹³ Rinek (Reineck), nekdanji grad nad reko Krko blizu Malega Št. Vida na Kor. — ¹⁴ 1347, januar 21, R. 24.

Mariborsko vprašanje.

Fr. Kovačič.

Svetovna vojna je brezdvomno močno razširila poznavanje raznih dežel, narodov in njih zgodovine, pri sklepanju miru je bila priložnost, da se to poznavanje poglobi ter objektivno spoznanje resnice postavi za podlago prenovitvi Evrope, ker le na podlagi objektivne resnice je mogoča pravičnost, medsebojno umevanje in strpljivost.

Belgrajski vseučilišni profesor Jovan Cvijić, učenjak svetovnega slovesa, je rekel o neki priliki: „Pri pariški mirovni konferenci je menda prvokrat znanost prišla do besede pri diplomatskih obravnavah“. Učeni gospod je tudi kot predsednik etnografske sekcije, znanstvenega odseka naše delegacije v Parizu, opetovano povdarjal, naj se stavijo le take zahteve, ki se dajo s stvarnimi razlogi podpreti.

Žalibog je pri sklepih mirovne konference le redkokdaj nepristranska znanost imela odločilno besedo. Ko bi jo imela, bi bilo le v našprilog. Kar se nam je prisodilo in pripoznalo, se ni zgodilo iz kake slepe platonске ljubezni do nas, marveč le teža objektivnih dejstev je potegnila včasih tehtnico na našo stran in je resnica zmagala nasproti samovoljni sili diplomatskih spletkarij. To velja zlasti za določitev meje v bivši štajerski kronovini in v Prekmurju.

Nasprotniki so razpredli velikansko propagando v svoj prilog ter nevtralne dežele, kakor Švico in Nizozemsko kar preplavili s svojimi brošurami. Po prizadevanju Italijanov so ti proizvodi došli celo do ušes visokoučenih krogov pariške Sorbonne in napravili nemajhno zmedo glede naših, v tujini itak malo poznanih etničnih razmer. Ti krogi so pa imeli važno besedo pri odmerjanju novih državnih mej.

V obče bi se dala o vseh teh nemških literarnih proizvodih ponoviti sodba, ki jo je izrekel dr. Ramovš v „Lj. Zv.“ (št. 6, 1919, str. 381) o spomenici graškega akademskega senata „Die Südgrenze der deutschen Steiermark“: „zanj (za senat) je to velika blamaža, s stališča znanosti pa grd škandal“.

Če odpihnemo iz teh knjižic kopico bobnečih fraz o „nemškem kulturnem“ delu in klevet zoper slovensko duhovščino in svetno izobraženstvo, ostane le zelo slabotno okostje, ki vsebuje etnografski, historično-zemljepisni in gospodarski moment.

¹ Omenimo le nekatere teh proizvodov: Bois du Fred, Marburg und seine Umgehung Pircher Max, Die Zukunft der deutschösterreich. Alpenländer. Kamniker Dr. Fr., Das deutsche Murtal von Spielfeld bis Radkersburg und die Slovenen. Pfaundler, die Staatsgrenze Deutschösterreich in Steiermark. Pirchegger, Das steirische Draugebiet — ein Teil Deutschösterreichs.

Etnografski moment so skušali Nemci obrniti v svoj prid s tem, da so a) potiskali v ospredje narodno mešani značaj mariborskega političnega okraja, zlasti Dravske doline; b) s povdarjanjem plemenske razlike Slovencev levo od Drave od „kranjskih“ Slovencev; c) Pfaundler je opozoril, da Nemci izgube okoli 66.000 svojih rojakov, ako se državna meja potegne točno po etnografski meji, torej imajo Nemci pravico do odškodnine in ta odškodnina bi bila v tem, da se meja potegne ob Dravi, ali po vrhu Pohorja ali celo preko Boča, Donačke gore in skozi Haloze ob prejšnji štajersko-hrvaški meji. Ker so pa čutili, da vsi ti razlogi ne morejo vzdržati stvarne in nepristranske kritike, so se končno zatekli pod okrilje „volje“ spodnještajerskih Nemcev, sklicujoč se na Wilsonovo načelo samoodločbe narodov.

Osvetlimo to nemško argumentacijo le z nekaterimi opazkami, spuščati se v podrobnosti, bi se reklo vodo v Dravo nositi.

a) Koliko je vredna avstrijska statistika „občevalnega jezika“ za znanstveno ocenjevanje narodnostnih razmer, je vsakomur znano, toda računimo z dejstvom in se postavimo na stališče statistike iz l. 1910. Tedaj, dobimo v spornem ozemlju ob Dravi in Muri v okviru onih mej, kakor jih je začrtala st. germainška pogodba, naslednje narodnostno razmerje na podlagi občevalnega jezika:

Sodni okraj	Nemcev	Slovencev
Mahrenberški ¹	4724	10348
Arveški (občine Kaplja, Klanjec in Gradišče ²)	1960	3346
Mariborski z mestom	38075	44596
Sv. Lenart	516	17038
Cmureški (na desni strani Mure)	3361	2497
Gornjeradgonski	827	11629
Radgonski (8 občin v apaški kotlini)	2612	321
	<u>52075</u>	<u>89775</u>

Glede tega števila so Nemci stavili drzno trditev brez vsakega dokaza: oba naroda — Nemci in Slovenci — sta domača (bodenständig). Če pa etnolog vpraša: odkod se je vzelo to nemštvo, koliko ga je bilo n. pr. pred 50 leti, se brez vsakega truda da dognati da so ti „Nemci“ v veliki večini po zistemu nemško pobarvani Slovenci.

Skoraj polovica tega nemštva odpade na Maribor: 22653. duš. Tudi ostalo nemštvo na Sp. Štajerskem je po večini osredotočeno v mestih Ptuj in Celju. Kako stoji s tem nemštvom, nam pojasni statistika

¹ Glede pripadnosti občine Sobota (670 Nemcev, 38 Slovencev) še bo odločevala mednarodna mejna komisija — ² Pri občinah Gradišče in Klanjec, nasledilo mirovne pogodbe ni dovolj jasno in bo še tu odločevala mejna komisija.

domovinske pravice, ker glede naravnega prirastka sta Celje in Ptuj pasivna (Celje — 16.95%, Ptuj — 21.53), Maribor pa ima le zelo neznameniten prirast (+ 0.28%), torej se mestno nemštvo vzdržuje in množi le s priselitvijo.

Přebivalstvo Maribora, Celja in Ptuja po domovinski pravici.

Domovinsko pravico so imeli v jugoslov. krajih	Maribor	Celje	Ptuj	Skupaj
Okraj Brežice	502	456	62	1020
„ Celje	1146	1860	130	3136
„ Konjice	405	286	29	720
„ Ljulomer	622	55	109	786
„ Maribor	5823	153	204	6180
„ Ptuj	2394	318	1254	3966
„ Slovenji Gradec	365	161	41	567
Kranjska, Primorje, Istra, Dalmacija	1143	390	251	1784
Hrvatska in Bosna	323	62	170	555
Balkanske države	12	2	1	15
Skupno	12735	3763	2251	18729

V etnografskem oziru je torej od nemštva na obmejnem ozemlju odšteti 12.735 mariborskih jugoslovanskih naseljencev, ostane le še 39.340 od katerih je pa zopet precejšen del odšteti na priselitev v prejšnjem desetletju, 1683 ljudi je bilo iz narodno mešanih koroških okrajev, 1207 pa iz Češke in Moravske. Koliko Slovencev je v obmejnem ozemlju „zistem“ napravil za Nemce, se lahko sluti, ako se primerja ljudsko štetje l. 1900 in 1910. Takrat je n. pr. mariborski sodni okraj z mestom vred imel 27.771 Nemcev in 47.866 Slovencev. V 10 letih Slovenci ne samo da niso nič napredovali, marveč njih število se je znižalo na 44.596. In vendar sama avstrijska statistika priznava, da imajo Slovenci odstotno več porodov kakor Nemci. Kam torej spada ozemlje, ki ima celo na podlagi občevalnega jezika 63.29% Slovencev in 36.71% umetno in nasilno ustvarjenih Nemcev?

b) Najbolj klasičen vzgled nemške „znanstvenosti“ je povdaranje plemenske razlike štajerskih obmejnih Slovencev od „Kranjcev“. V tem oziru so Nemcem prišli na pomoč Italijani, ki so dobili tozadevne inspiracije najbrž iz Gradea. Ko se je meseca marca 1919 ententina študijska komisija (Commission d' Études) lotila našega mejnega vprašanja, je italijanski izvedenec kot „dober poznavalec“ avstrijskih narodnostnih razmer samozavestno zatrjeval, da severno od Drave ni Slovencev, marveč le

„débris“, drobci raznih plemen, ki se liki Cigani skitajo od kraja do kraja. To kost je hlastno pograbila avstrijska mirovna delegacija in s pomočjo graškega vseučil. docenta Pircheggerja je dr. Kamniker v posebni spomenici na ententin vrhovni mirovni svet povdarjal, da severno od Drave niso pravi Slovenci, marveč „Vendi“; to iznajdbo je smatral za tako imenitno, da je še v „Tagesposti“ (št. 242, dne 2. sept. 1919) nemškemu svetu razglasil te epohalne posledke svoje učenosti. V podkrepitev svoje argumentacije je zajezdil celo jezikoslovnega konja in kot vzgled navedel dialektološke germanizme: Gemeindeamt - gmajzen(?) Pflug - plug, Schreškarje, Sessel - seselj, Gewehr - gvir (Kamnikar piše cvir), putzen - pucati. K. je kajpada pozabil pogledati v jezikovni zaklad in folkloro štajerskih Nemcev, kjer bi našel precejšnjo kopico slovenskih elementov. K. in njegov pomočnik Pirchegger bi se bila lahko poučila o diferenciaciji plemen, in ras vsaj iz „Sociologije“ svojega graškega profesorja Gumplovicza, ki na str. 144. te knjige ugotavlja, da se celo znamenitemu nemškemu antropologu Virchowu ni posrečilo, najti enoten pratip nemškega naroda, ker zmotno je, pravi Gumpłowicz, misliti, da je sploh kateri historičnih narodov kdaj tvoril antropološko enoto. „Nihče ni dokazal, da so vsi Nemci kdaj imeli isto obliko v lobanjah, z drugimi besedami, da so Nemci prvotno tvorili popolnoma enoten narod“. In kako bi izgledalo ujedinjenje italijanskega naroda, ko bi se djal pod lečo stroge plemenske in jezikovne diferenciacije s svojimi germanskimi in berbersko-arabskimi elementi! Celó narodno tako enotna Francija izgleda v antropološkem oziru kakor pisan mozaik.

Avstrijska statistika ni nikdar razločevala Slovencev in „Vendov“. Ko so se delale priprave za preselitev škofijskega sedeža v Maribor in za priklopitev Slovencev levo od Drave k lavantinski škofiji, ni nikomur prišlo na misel, da „sekovski“ Slovenci za pravo niso istega plemena kakor oni okoli Celja; ko so ustvarjali zadnji avstrijski volilni zakon, ni niti Nemcem prišlo na misel, da severno od Drave niso pravi Slovenci, marveč so potegnili slovenski volilni okoliš celo v arveški sodni okraj, le zdaj je „nemška znanost“ morala naenkrat priteči na pomoč nemškemu imperializmu in skovati plemensko razliko.

Na obmejnem ozemlju štajerskem se pač dotikajo panónski in karantanski Slovenci, čemur se pozna sled v jeziku, v običajih in tipu, toda taka neznatna razlika je v večjih narodnih in državotvornih skupinah brezpomembna. Prebivalci Dravske doline, Radlja in Kozjaka v jezikovnem oziru tvorijo s Pohorci eno narečje, ki je le nadaljevanje koroškega narečja in je v najožjem stiku s kranjsko-gorenjskim narečjem. Povsê naraven in splošen je tudi pojav, da imajo gorjanci bolj trd in okoren jezik in več arhaizmov kakor prebivalci v ravninah in ljubkih gorcih

ter ob velikib prometnih žilab, a zato nikomur ne pride na um, izločevati jih iz plemenske skupnosti dotičnega naroda.

Naloga bodočib antropologov in etnologov na našem vseučilišču bo, natančneje raziskati tudi fizikalne osebine Slovencev v raznih pokrajinah. Vsekako gre v tem oziru predaletč trditev francoskega učnjaka B. Auerbaeba, da je slovenski tip bolj različen od jugoslovanskega kakor od nemškega¹. On se opira poglavitno na Zuekerkandla, ki je preiskoval lobanje štajerskib Slovencev in Nemcev. Velika sličnost je tu umljiva, ker so štajerski Nemci v veliki meri ponemčeni Slovenci, razlika od ostalih Jugoslovancev nikakor ne more biti znatna, ker je bistorično znano, da so se Srbo-Hrvati v večjib masab opetovano priselili med štajerske Slovence.

V historigenem oziru so se nemški znanstveniki na ljubo nemškemu imperializmu postavili na stališče, da je cela Slovenija več ali manj degermanizirana zemlja. Tako se navija zgodovinska veda! Dejstvo je, da je ob času, ko se je Karantanija priklopila frankovski državi, eela današnja Štajerska bila slovenska, da o Panoniji niti ne govorimo. Posebej toponomija mariborskega okrožja kaže v starib listinah popolnoma slovenski značaj, nemška imena imajo le one naselbine, ki so specifično nemško-fevdalnega izvora. Tako v Dravski dolini Mahrenberg, kjer je ime po nemškem fevdalcu postavljenega gradu prešlo polagoma na naselbino ob njegovem vzhodu in iztisnilo starejše domače ime Radlje. Slično je z Mufo, kjer se grad imenuje že l. 1265 pa je mitnica, nemško-fevdalna institucija, dala kraju ime. Grad Viltuš — Wildbaus je fevdalna naprava, Leitersberg pri Mariboru je istotako fevdalnega izvora, saj se še v „Rationarium Styriae“ omenja kot „officium Leutoldi“. Starejša imena sel, potokov, parcel, vrhov, so čisto slovenska. Isto se da dokazati za imena onstran razvodnice med Muro in Dravo. Po nemški zavladi Slovenci kot podložno in zapostavljeno ljudstvo niso mogli sloveniti krajev z nemškim imenom, k večjemu so nemško ime prekrojili po svojem izgovoru. Kjer ima kraj nemško in slovensko ime ali samo nemško, ni to dokaz prvotno nemškega prebivalstva, marveč fevdalne kolonizacije in uprave. Ako Nemci iz bornih drobcev, ki jih je fevdalni in avstrijsko-birokratski sistem zanesel med Slovence, izvajajo avtoritontost nemštva v Dravski dolini in smatrajo našo zemljo za degermanizirano, bi z istim ali še večjim pravom mi smeli reklamirati srednje- in gornještajerske kraje z izrazito slovensko toponomijo.

Težišče mejnega vprašanja na Štajerskem je bil Maribor. „Nemškemu značaju“ tega mesta so boteli na vsak način dati zgodovinsko ozadje,

¹ Les Races et les Nationalités en Autriche-Hongrie Paris. 1917, str. 80. — Auerbach je profesor na vseučilišču v Nancy.

češ, ime je nemško, postanek je nemški, srednjeveški Maribor je nemški, kratko: Maribor je čisto nemška ustanova, nemški otok sredi slovenskega morja, ki se mora nemštvu rešiti in za seboj potegniti celo okrožje ter si ga asimilirati. Desetletja se je delalo na to, da se Maribor spravi v organsko zvezo s kompaktnim nemškim ozemljem in za časa mirovne konferenece so Nemci spustili v svet trditev, da je to dovršeno dejstvo. Že Czoernig je svoj čas na svoji jezikovni karti z ozkimi prami zvezal Maribor s kompaktnim nemškim ozemljem in za njim Bernhardi. To zmoto je popravil že Hlubek, povdarjajoč, da je Maribor le otok v slovenskem ozemlju, ki leži že precej daleč od južne nemške jezikovne meje¹. Tudi Schmutz (Histor.-Topogr. Lexikon II, 494) piše l. 1822, da so prebivalci celega mariborskega okrožja Slovenci, izvzemši one dele, ki leže na severni strani razvodja od schwamberškega gorovja do blizu Špilja. Tudi Keiterjeva karta štajerske dežele iz l. 1829 ima jezikovno mejo začrtano ob razvodnici ter k slovenskemu ozemlju šteje celo Apače in vzhodni del apačke kotline.

Nemškim virom se je dal zavesti tudi Franeoz Auerbach ter v imenovani knjigi dvakrat trdi (str. 83, 88), da je Maribor že zvezan ob južni železnici z nemškim „blokom“. Ta trditev celo na podlagi ljudskega štetja 1910 ni resnična. Germanizacija je sieer močno preluknjala okolico mariborsko, toda med Muro in Mariborom so še občine z močnimi slovenskimi večinami. V občinah: Cirknica, Dobrenja, Gradiška Št. Ilj, Kaniža, Leitersberg, Pesnica, Ranea, ki leže ob južni železnici med Mariborom in Špiljem, kjer je germanizacija najbolj uspevala, je po ljudskem štetju 3174 Nemcev (47,75%) in 3474 Slovencev (52,25%). V etnografskem oziru pa dejanski na deželi ni bilo drugih Nemcev, kakor Südmarkini naseljenci in železniški uradniki:

V luči objektivne historične kritike se tudi vse zgornje premise o početku in srednjeveškem značaju mariborskega mesta razblinejo v nič.

Ime samo ne dokazuje nič, je le spomin nemško-fevdalnih razmer onih časov, ko je nemška država zastražila svojo karantansko marko. Ime March-burg pomenja prvotno splošno utrdbo ob meji, sešasoma postane lastno ime tega gradu kakor n. pr. splošno ime Richter postane lastno za gotovo obitelj, od gradu je pa prešlo na naselbo ob njegovem vznožju. Kdor lasti Mariboru čisto nemški početek, mora dokazati dvoje; 1. Grad nad mestom je čisto iz nova postavil nemški graščak in mu dal nemško ime, 2. ob vznožju gradu je ustanovil čisto na novo nemško naselbino, ki se je razvila v trg in mesto. Niti prvo niti drugo se ne da dokazati. Iz pozitivnih zgodovinskih virov vemo le to, da se grad prvič omenja l. 1164 in da so do l. 1148 mari-

¹ Ein treues Bild des Herzogthumes Steiermark. Gratz 1860, str. 52.

borsko okrožje posedali Sponhajmei. Vse drugo je kombinacija. Zgodovina pa pozna nebroj vzgledov, da so novodošli nemški fevdaleci stavili svoje gradove in brambne stolpe tam, kjer so že prej bile take utrabe — gradišča, kar je povse naravno. Prejšnja ljudstva v davni prazgodovinski dobi so se imela boriti proti raznim sovražnikom in so si instinktivno izbirala taka torišča, ki jih je že narava ustvarila za branišča. Historično je torej glede postanka mariborskega gradu enako upravičena dvojna možnost: nemški graščak je grad postavil čisto iz nova, ali pa je le uporabil in spopolnil že obstoječe branišče. „Čisto nemška ustanova“ mariborskega gradu je torej le gola možnost in nič več.

Enako je z naselbino, današnjim mestom. L. 1209 se omenja Maribor kot trg (forum), l. 1185 pa tukajšnja župnija, torej je v 12. veku že ysekako znatnejši kraj. Kdaj in kako je nastala ta naselbina, kdo so bili njeni prvi prebivalci, o tem molči zgodovina kakor grob. „Čisto nemška ustanova“ je zopet le plod politično opojene domišljije.

Piéli sieer a nedvomni rimski spomeniki dajo sklepati, da je že v rimski dobi bila tu neka postojanka, najbrž na višini pri Melju. Neko rimsko mestee je gotovo bilo za današnjo Bednavo, v prastaro dobo sega naselbina v Pobrežju, v Studencih in Razvanju.

Pri svojem rekonstrukcijskem poskusu je zatorej Nemeš P. Schlosser prišel do prepričanja¹, da se je mariborsko mesto razvilo iz eno- ali dvakratne povečave pranaselbine, katere jedro išče v jugovshodnem delu, blizu novega dravskega mosta. Torej je nemško-fevdalna naselba vepljena na starejšo naselbino priprostih ribiških in kmetskih koč. Ta pranaselbina je pa bila brezdvomno slovenska, kakor cela okolica. Kdor bi ji lastil že a priori nemški značaj, bi moral to dokazati.

Nemški značaj srednjeveškega Maribora izvajajo nemški pisatelji iz osebnih imen, ki so se ohranila v listinah in davčnih knjigah od 13.—17. veka. Tudi ta dokaz ne drži. „Nemški značaj“ mesta se lahko vzame v dvojnem pomenu: 1. v etničnem, t. j.: njega prebivalstvo je nemškega pokolenja, 2. v kulturnem in državopravnem zmislu t. j. mesto je pripadalo k nemški državi, nemški vladni zistem in nemška kultura sta vtisnila mestu svoj pečat. Slednjega nihče ne zanika ter velja to več ali manj o vseh mestih nekdanjega rimsko-nemškega cesarstva in še celo o ogrskih in hrvaških mestih. V okviru nemške državnosti in nemškega kulturnega ozračja so celo umljiva nemško zveneča imena. Krstna nemška imena so bila sploh običajna v solnograški cerkveni pokrajini in so za določitev narodnosti dotičnih oseb male vrednosti. Rodbinska imena, ki so nastala po stanu, obrti itd. so pač izraz takratnega javnega življenja in združne organizacije, ne pa narodnosti, Schuster n. pr. se ravno tako

¹ Deutsche Rundschau für Geographie XXXVI. (1913—1914), str. 463 i. d.

lahko imenuje Slovence kakor Nemec. Najvažnejša so pa rodbinska imena, ki kažejo na domačijo dotične osebe. Ta imena se pa pogostoma nanašajo na čisto slovenske kraje, na Kranjsko, Ogrsko, Hrvaško ter kažejo, da je že stari Maribor zajemal človeški material iz slovenskega juga in da je njegovo prebivalstvo bilo po narodnosti mešano.

Puff i. dr. mislijo, da se je slovenski živelj v večji meri naselil v Maribor šele po velikem pomoru l. 1680—81. Toda cerkvene matrike kažejo že med l. 1650—1680 nebroj slovenskih rodbinskih imen, da, ta imena celo prevladujejo. V drugih virih pridejo v poštev le premožnejši sloji, dočim so v matrikah „vsi enaki“ in nam torej te bolj objektivno predstavljajo maso mariborskega ljudstva kakor pa davčne ali meščanske knjige.

Sicer je pa fizično nemogoče, da malo mesto, kakor je bil stari Maribor, samo iz sebe vzdržuje in množi svoje prvotno eventualno nemško prebivalstvo v popolnoma slovenskem osredju.

c) Dr. Pfaundler zahteva rekompensacijo za izgubo Nemcev, ki pridejo v Jugoslavijo. Naračunal jih je kar 66.000. V suhih številkah postavimo protiračun, ki nam bo pokazal, kakor ogromne izgube smo Slovenci imeli leto za letom — v prid nemštvu.

To nam nazorno predstavlja statistika prebivalcev po njih domovinski pravici, kolikor bivajo v tujem političnem okraju. Po teh številkah je le malenkostno, kar so naši okraji sprejeli od Nemcev, ogromno pa, kar smo jim mi dali.

Naslednje tabele nam kažejo k Nemcem odseljene Slovence in k nam priseljene Nemce. (Glej str. 22 in 23.)

Izmed nemških avstrijskih dežel je v desetletju 1900—1910 dala štajerski deželi največ doseljencev Spodnja Avstrija in sicer 27.068 oseb. Od teh se jih je v spodnještajerske slovenske kraje naselilo le 867, vsi drugi so ostali med Nemei na Gornjem in Srednjem Štajerskem.

Teh 867 doseljencev se je razdelilo na spoInještajerske okraje tako-le:

Okraj Brežice	54
„ Celje	186
„ Konjice	25
„ Ljutomer	26
„ Maribor	372
„ Ptuj	122
„ Slov. Gradec	82
Skupaj	867

V Gornji Avstriji, Solnogradu in na Tirolskem je imelo domovinsko pravico le 458 prebivalcev spodnještajerskih okrajev, torej je skupno bilo doma v nemških deželah izven Štajerske 1326 prebivalcev južnoštajerskih okrajev.

Slovenci po rodu, blvajoči l. 1910 v nemških gornje- in srednještajerskih okrajih :

Okraj bivališča	Iz slovenskih okrajev na Sp. Štajerskem							Skupno	
	Brezice	Celje	Konjice	Ljutomer	Maribor	Ptuj	Slov. Gradec	Po domovinski pravici	Po občevez jeziku
Bruck ob Muri	55	223	118	60	511	250	172	1389	144
Deutschlandsberg	59	247	111	40	698	195	1762	3112	270
Feldbach	33	55	34	51	207	102	40	522	6
Gradec (mesto)	769	1926	617	1050	3714	2366	835	11277	1052
Gradec (okraj)	311	906	259	437	2372	1092	498	5875	390
Gröbming	5	33	4	5	39	9	15	110	23
Hartberg	3	23	7	16	63	32	19	163	1
Judenburg	82	348	79	53	256	123	218	1159	396
Leoben	388	1072	281	117	724	524	581	3687	200
Liezen	20	38	16	18	67	31	56	246	—
Mürzzuschlag	54	173	302	40	415	167	256	1407	39
Murau	7	24	10	2	16	16	27	102	18
Voitsberg	124	558	126	73	517	277	477	2152	205
Weiz	27	101	31	29	183	98	47	516	138
Skupno . .	1937	5727	1995	1991	9782	5282	5003	31717	2882

Nasprotno je pa 13 nemško-štajerskih okrajev in mesto Gradec imelo 7843 oseb z domovinsko pravico v slovenski deželi Kranjski.

Potemtakem je l. 1910 nemški del štajerske dežele imel skupno 39.560 ljudi z domovinsko pravico v slov. štaj. okrajih in na Kranjskem, dočim je statistika po občeveznem jeziku naštelala le 2882 Slovencev v nemško-štajerskih okrajih. Nemcev v naših okrajih z domovinsko pravico v nemških štajerskih in izvenštajerskih krajih pa 3156.

Priseljenci in izseljenci iz mešanih okrajev.

Sem štejemo lipniški in radgonski pol. okraj na Štajerskem ter sedem koroških okrajev z glavnim mestom Celovec.

V sedmerih spodnještajerskih okrajih, ki so prisojeni državi SHS, je l. 1910 bilo 3229 oseb, ki so imele domovinsko pravico v lipniškem in radgonskem okraju, nasprotno je bilo v teh dveh okrajih 8936 ljudi z domovinsko pravico v slovenskih okrajih, torej so zopet ti okraji za

5707 oseb več oddali kakor sprejeli. Razen tega je od 3229 izseljencev, ki sta jih oddala lipniški in radgonski okraj slovenskim okrajem, znatna večina slovenska, ker le južni, slovenski rob teh dveh okrajev gravitira na jug, Nemci pa bolj proti Gradcu.

Nemci po rodu, bivajoči v slovenskih spodnještaj. okrajih:

Z domovinsko pravico v nemškem okraju :	Bivajoči v slovenskih okrajih							Skupno Nemcev po domovinski pravici:
	Brežice	Celje	Konjice	Ljutomer	Maribor	Ptuj	Slov. Gradec	
Bruck ob Muri	—	26	7	10	21	3	6	73
Deutschlandsberg	3	15	—	—	109	9	98	234
Feldbach	6	25	11	24	109	13	15	203
Gradec (mesto)	18	56	26	41	233	68	32	474
Gradec (okraj)	24	25	11	15	113	90	19	297
Gröbming	—	—	—	1	10	20	3	34
Hartberg	—	19	4	1	33	2	15	74
Judenburg	8	44	2	2	34	15	12	117
Leoben	4	45	9	5	18	11	10	102
Liezen	—	5	—	2	10	11	5	33
Mürzzuschlag	—	7	—	2	26	—	5	40
Murau	—	19	1	1	11	1	6	39
Voitsberg	—	12	2	3	16	1	11	39
Weiz	2	13	3	4	42	6	2	72
Skupaj . . .	65	311	76	111	779	250	239	1831

Med koroškimi okraji izločimo najprej pol. okraja Spittal in St. Vid, ki sta več ali manj nemška. Iz teh dveh okrajev je v spodnještajerskih slovenskih okrajih in treh avtonomnih mestih prebivalo le 326 oseb, nasprotno je pa v okraju Spittal in St. Vid statistika našla 543 oseb z domovinsko pravico na Sp. Štajerskem, od teh pa je v mestih Celju, Mariboru, Ptujju imelo domovinsko pravico le 40 ljudi, ostali 503 so bili z čisto slovenskih krajev. (Glej str. 24.)

Torej je slovenski del Štajerske dal Koroški 9608 oseb, sprejel pa od nje le 4094.

Iz navedenih statističnih števil sledi dvoje nepobitno dejstvo: 1. Pfaundlerjeva trditev, da Jugoslavija dobi 66.000 Nemcev, nima nobene stvarne

podlage; število resničnih Nemcev, ki na bivšem Štajerskem pripadejo k Jugoslaviji, je minimalno. 2. Te številke jasno kažejo, da se je nemštvo na Štajerskem na umeten in nasilen način množilo le na škodo Slovencev.

Štajersko-slovenski doseljenci na Koroškem:

Koroški okraji	Domovinsko pravico so imeli v štaj. slovenskih okrajih										Skupno
	Mesto Maribor	Mesto Celje	Mesto Ptuj	Okr. Brežice	Okr. Celje	Okr. Konjice	Okr. Ljutomer	Okr. Maribor	Okr. Ptuj	Okr. Sl. Grad.	
Mesto Celovec	50	70	14	44	188	26	37	162	160	168	919
Okraj Beljak	55	26	14	87	265	58	42	296	125	214	1182
„ Šmohor	1	3	1	22	27	9	18	31	31	8	151
„ Celovec	9	20	13	42	179	46	20	156	131	274	890
„ Velikovec	6	12	11	35	1078	165	14	91	62	2727	4201
„ Wolfsberg	28	7	2	35	177	42	15	71	51	1294	1722
Skupaj . .	149	138	55	265	1914	346	146	807	560	4685	9065

Koroški izseljenci na Sp. Štajerskem.

Mesta in okraji na Sp. Štajerskem	Domovinsko pravico so imeli v koroških okrajih						Skupno
	mesto Celovec	okraj Beljak	okraj Celovec	okraj Šmohor	okraj Velike	okraj Wolfsberg	
Mesto Celje	20	17	32	8	15	4	96
„ Maribor	33	159	88	33	145	103	561
„ Ptuj	7	8	10	2	16	11	54
Okraj Brežice	1	14	2	1	12	2	32
„ Celje	17	47	44	17	104	54	283
„ Konjice	—	7	7	3	28	—	45
„ Ljutomer	4	10	5	—	9	—	28
„ Maribor	2	71	85	27	186	64	435
„ Ptuj	2	18	16	—	18	3	57
„ Slov. Gradec	113	85	32	7	511	429	1177
Skupno . .	199	436	321	98	1044	670	2768

Kdo je vsled državne delitve na škodi, je iz teh številk popolnoma jasno. Vpoštevati je še to-le: K nam priseljeni Nemci so bili v veliki meri uradniki in razni podjetniki, ki so se po prevratu vrnili v Avstrijo in so vsled ugodnosti, ki jih je dajal prejšnji režim nemštvu, ostali zavedni Nemci in bodo taki ostali tudi v Jugoslaviji, dočim so se naši odseljenci v nemškem osredju odtujili svojemu rodu in so ostali po prevratu v veliki meri v Avstriji.

V prilog svojih aspiracij so Nemci izvračali tudi geografske pojme. Računajoč na nepoznavanje naših razmer pri zaveznikih, sta Renner in Kamniker (po navodilu Pircheggerja) položila vrhovnemu svetu na mizo debelo neresnico, da Srednja Štajerska sega preko Drave na Pohorje. Graški učenjaki so prezrli, da jih njih lastna uradna statistika¹ postavlja na lažkerk Srednji Štajerski prišteva politične okraje: Deutschlandsberg, Feldbach, Gradec, Hartberg, Lipnica, Radgona, Voitsberg, Weiz, k Spodnji Štajerski pa: Brežice, Celje, Konjice, Ljutomer, Maribor, Ptuj, Slov. Gradec. Vsak ljudskošolski učenec višjih letnikov pa pri nas ve, da noben srednještajerski politični okraj ne sega preko Drave.

Celo odločno v nemško-nacionalnem duhu za tujski promet spisana knjiga „Steiermark“ (Graz 1914) priznava, da gre narodna meja v obče od Celovca do Mure po razvodju med Dravo in Muro ter da je ta meja dosežena šele v 19. stoletju (str. 404—405) — kajpada vsled sistematične germanizacije.

Končno so se nemški resnico- in pravicoljubni gospodje zatekli k volji ljudstva, pred vsem mariborskega prebivalstva. Tu se je naenkrat združila nemška narodnostna teorija, sloneč na ideji rase in državne absolutnosti, z elektivno teorijo, razširjeno več ali manj pri toli sovražnih Francozih. Ena kakor druga je enostranska. Prva je brutalna in barbarska ter nujno vodi do osvajalnih vojn in tlačenja slabejših, druga vodi do anarhizma, po njej niti v eni in isti družini ne bi bilo mogoče določiti narodnosti, in končno, logično izvedena, bi dajala pravo celo vojnim dezerterm. Francozi obsojajo dandanes nemško teorijo kakor tudi svojo elektivno teorijo volje².

Volja ni nikako objektivno merilo resničnosti in upravičenosti kake stvari, zakaj volja le registrira to, kar so ustvarili mnogoteri drugi činitelji. Smer volje določuje spoznanje, vzgoja, osredje, v katerem kdo živi, mnogokrat celo malo plemeniti, čisto materialni interesi (n. pr. ob mejah — tihotapsko verižniški dobiček!). Predaleč bi nas zavedlo, če bi hoteli naštevati sredstva, s katerimi se je vsiljevalo slovenskemu ljudstvu nemško mišljenje in hotenje. Osvetlino stvar le z majhno sličico. Muzej „Zg. dr.“ hrani dva lesena, gladko obrezana hloda, ki sta nekdam

¹ Statistisches Handbuch für das Herzogtum Steiermark. Graz. 1912.

² René Johannet, Le principe des nationalités Pariz 1919, str. 197—266.

služila za sramotilno znamenje šolskim otrokom, ki so slovenski govorili. Dotični šolnik je sam napisal na oba hloda: Signum für die windisch schwätzenden Kinder der II. Klasse. To nam pove več, kakor celé knjige. Gospoda, ki se sedaj sklicuje na „voljo“ mariborskega prebivalstva, bi si naj stavila vprašanje: kakšna bi bila „volja“ mariborskega prebivalstva, ko bi nasprotno nemška deca morala nositi sramotilna znamenja za nemško govorjenje? In ali bi bila ta „volja“ objektivno merilo za razsojanje narodnostnih in državnopravnih vprašanj?

Sklicevanje na „voljo“ zasega že v etično področje in tu je vpoštevati naslednja dejstva: Denimo, da ima 22.653 mariborskih prebivalcev, ki so pri zadnjem ljudskem štetju napovedali nemški občevalni jezik, voljo pripasti k nemški državi, se vendar Maribor ne bi mogel izrezati iz svojega osrédja, marveč bi moral potegniti za seboj večji ali manjši okoliš. Ako bi obveljala Pfaundlerjeva maksimalna zahteva ter bi se meja potegnila po vrhu Pohorja in Boča skozi Haloze¹, katero ozemlje tudi predstavlja ožje gospodarsko področje mariborskega mesta, tedaj bi Maribor potegnil za seboj celi mahrenberški sodni okraj, celi mariborski politični okraj, pa vsaj ptujski in gornjeradgonski sodni okraj. Tedaj bi na narodno obmejnem ozemlju na podlagi ljudskega štetja 1910 imeli naslednje razmerje:

	Nemcev	Slovencev
Mahrenberški sodni okraj	4724	10348
Mariborski politični okraj		
z mestom	40874	79008
Ptujski s. okraj z mestom	5147	47478
Gornjeradgonski s. okraj	827	11628
Cmureški s. okraj desno od Mure	3361	2497
Radgonski s. okraj (od nas rekl. del)	5992	732
Arveški s. okraj (od nas reklamirane občine Kaplja, Gradišče, Klanjci)	1960	3346
Skupaj . . .	59885	155037

Ako imajo Nemci svojo „voljo“, jo smejo imeti pač tudi Slovenci, torej stoji „nemška volja“ 59.885 oseb nasproti „slovenski volji“, ki jo predstavlja 155.037 ljudi, ki so v kljub vsemu pritisku l. 1910 napovedali slovenski občevalni jezik in s tem dovolj izrazili svojo voljo pripadnosti

¹ V nekoliko manjšem obsegu je začrtala mejo avstrijska skupščina s postavo dne 22. nov. 1918. Po Freytagovi karti bi šla ta meja po vrhu Pohorja, potem čez Pragersko proti Makolam, dalje skozi Haloze ter bi vstric Vinice skrenila od bivše hrvatske meje zopet proti Dravi, bi šla med Dornavo pri Ptuj in Ormožem skozi Slovenske gorice tako, da bi Negova prišla v Avstrijo, Sv. Jurij ob Ščavnici pa v Jugoslavijo in pri Radencih bi se združila z bivšo ogrsko mejo. Po tem načrtu bi se nekateri sodni okraj razkosali, a narodnostno razmerje bi v nekoliko manjši meri ostalo isto.

k slovenskemu narodu. A po morali nemške mentalitete bi bilo „pravično“, da se skoraj trikratna večina ukloni nemški manjšini!

Edino samovoljna, z ničim opravičena, na starem fevdalizmu sloneča teorija o (nemški) „gospodujoči“ in (slovenski) „služeči“ rasi more zapirati oči pred tem dejstvom.

Nemoralno je dalje in velikega naroda nedostojno, zatirati voljo slabejšega naroda do izobrazbe na podlagi lastnega jezika in narodne individualnosti, nemoralno je, govoriti zaničljivo le o slovenskih kmetih, hlapcih in deklah pa zahtevati, da vsak izobraženec zataji svoj narod in postane renegat. K večjemu neukemu siromaku bi bilo milostno dovoljeno, posluževati se za silo svojega jezika, izobraženec pa bi bil kaznovan s tem, da se v javnem življenju ne bi smel posluževati svojega jezika!

V celi argumentaciji, s katero so Nemci podpirali svoje težnje ni ne enega stvarnega razloga, samo zavijanje in neresnični podatki, v etičnem oziru pa zelo nizkotno in nasilno stališče.

* * *

Morda se bo komu zdelo naše izvajanje odveč, ker da so naše zahteve itak samoumevne in po st. germainskem miru dovršeno dejstvo. A naš naivni optimizem je že marsikaj smatral kot samoumevno, pa je bil bridko razočaran. Zmota in laž imata strašno moč v človeški mentaliteti, resnica in pravica si morata le z dokazi pridobiti svojo veljavo. Razen tega naša državljanska zavest ne sme sloneti le na megleni sentimentalnosti narodne navdušenosti, ki itak daje svoji stranki vedno prav. Zaveden državljan mora imeti jasne pojme o temeljih, na katerih slonijo pravice njegove države in naroda. Za vsakdanje življenje je dovolj, če vem, da se zemlja suče okoli solnce in ne obratno, če pa hočem vedeti, da je res tako in zakaj, moram poznati tudi dokaze heliocentričnega sestava. Objektivno dognana resnica o dejanskem narodnem razmerju mora biti tudi podlaga smotreni državni politiki, da se ne bo s kratkovidnimi kompromisi v novi obliki gojilo staro renegatstvo in tujerodnemu življu dopuščal večji vpliv, kakor mu gre po njegovi resnični moči.

Prekmurje in Medjimurje.

Dr. Fran Mohorič.

I.

Splošnosti.

Kakor med Kranjsko in Goriško-Istro ter celim Primorjem ni ne v naravi ne v ljudstvu nobene vidne meje in med ljudstvom ni prehodno-vidnih znakov razlike ne v plemenu, ne v običajih in ne v govorici, (narečne razlike so odvisne od povsem drugih vzrokov): prav tako ni nobenc prirodne meje in znatne razlike ne v plemenu in v poštevni meri ne v govoru in običajih med bivšimi „avstrijskimi“ in „ogrskimi“ Slovenci, med štajerskimi Slovenci ter sosedi in brati Prekmurci in Medjimurci.

Med iztočnimi Slovenci Slovenije in Prekmurci deloma niti Mura ne dela meje, ne glede na dejstvo — da Mura sploh ni nobena mejna ovira in v poštevna meja, marveč zveza prav kakor Drava in Sava; potok Presika pa, ki je delil Štajersko od Medjimurja, je kjerkoli lahko preskočljiv, mnogo prebrven in premosten.

Zlasti med prebivalstvom tostran in onstran Presike ni najti niti z daljnogledom kake razlike.

Razlike so nastale pač zgolj umetno od zunaj in v toliko, da ljudstvo spada v različne škofije — medžimursko pod hrvaško (zagrebško), prekmursko pod madžarsko v Sombotelju, nadalje je obstajala razlika v pristojnem uradništvu.

Na znotraj med ljudstvom ob bivši meji ni zapaziti znatne razlike, dasi je ljudstvo onkraj Mure in Presike v svojem prosvetnem napredovanju zaostajalo za tostranskim, a ta pojav ne izvira iz notranosti ljudstva, marveč dejanska krivda je v onstranski državnosti in politiki. In vendar je meja, vidno narisana zgolj na papirju, bila močna dovolj, da je skozi stoletja ločila in ovirala rodne brate v neposrednem stiku in motila njih prosvetni razvoj v uprav pogubonosni meri.

II.

Dejanski stiki.

Vkljub nasilnim oviram madžarske državnosti pa so obstojali po naravnem toku stvari vendar le mnogokateri medsebojni stiki, medsebojne težnje in zveze, čeprav se je trudila madžarska politika na vse kriplje celo v tem, da je zanemarjala in zapirala ceste in občila v prilog tostranskemu ozemlju, in je marveč gradila po možnosti vsa občila zgolj v smeri proti madžarskemu osredju.

1. Medsebojni stiki štajerskih in ogrskih Slovencev so bili pred vsem Sosedno-gospodarstveni. a) Težaki in posli iz Ogrskega: so pohajali na delo in v službe na štajersko stran, manj so Štajerci zahajali v službe in v delo preko Mure. b) Prav enako so obstojali stiki — sosedno- družabni in gospodarski med tostranskimi in onostranskimi sosedi — n. pr. v štajerski Presiki in ogrski Presiki, Globoki in Veščici. Sklepali so se večkrat zakoni med to- in onostranskimi Slovencii¹. c) Obiskovale so se tostranske in onostranske gostilne, v prav izdatni meri obmejne ogrske gostilne blizu Gomile, v Presiki, na Veščici, na Kamnu pri Razkrižju. itd.

2. Verski stiki. a) Privlačne so bile zlasti cerkvene slavnosti tostranske in onostranske v izdatni meri; to pa pred vsem v takem obmejnem razdalju, da posetnikom ni bilo treba prenočevati v tujem obmejnem kraju. b) Osobito pa pridejo v poštev da ljše večdnevne ali celo tedenske božje poti (romarske), v prvi vrsti Prekmurcev, pred vsem na takozvana Jezera (k Sv. Roku v Šmarje pri Jelšah) in misijonska romanja Prekmurcev k Sv. Jožefu (lazaristom) in pač tudi h kapucinom v Celje — na Sv. gore ob Sotli, v Maribor, na Goro pri Sv. Petru, k Sv. Trojici in Sv. Trem kraljem v Slov. goricah, novejši čas v Veržej k salezijaneem in celo na Brezje na Kranjskem pa k majki Bistrički na Hrvaškem.

3. Obrtni stiki. Tu pridejo v poštev zlasti murski mlini.

Tudi štajerski krajanji od blizu in več ur daleč so vozili mlet na murske mline na štajerski in ogrski strani. V bližini murskih mlinov je bil murski brod, — pri Moti (v Meki), pri Veržejju, Radincih. Zadnja leta pred vojno so Prekmurci v velikih množinah odjemali opeko pri križevskih opekarnah.

4. Tržni stiki. a) V večji meri pride v poštev predvsem trgovanje s sadjem in mlevskimi izdelki iz Medjimurja in Prekmurja na tedenskih sejnih v Ljutomeru in Radgoni. To trgovanje z žitnimi pridelki in mlevskimi izdelki je bilo velevažno za viničarsko prebivalstvo Ljutomerskega in deloma ormoškega okraja, kakor tudi radgonske okolice.

5. V večjem trgovskogospodarskem obsegu in pomenu so prihajali v poštev obojestranski krajevni veliki (letni) sejmi, v prvi vrsti z manufakturnim blagom ter veliki živinski sejmi v Ljutomeru, v Štrigovi, v Razkrižju, v Turnišću, v Dokležovju, Belotincih, Bogojini, Soboti, v Dubrovniku in Radgoni. Vsled ogrske državne politike in slabih

¹ L. 1910 je uradna statistika dognala, da je v Ljutomerskem obmejnem glavarstvu prebivalo 595 moških in 638 žensk, skupno torej 1233 ogrskih državljanov (brez Hrvaške) v radgonskem glavarstvu pa 2530 ogrskih državljanov, 1281 moških, 1249 žensk. Vsi ti so, skoraj izključno prekmurški Slovenci in Medjimurci. Op. ur.

cestnoprometnih odnošajev so ti sejmi zadnje desetletje pred vojno izgubili svoj prejšnji pomen. Vsi ti naši medsebojni stiki so torej bliže ali dalje soseski družabni — soverski (cerkveni, romarski) in gospodarski, zlasti trgovsko-gospodarski.

III.

Prosvetni stiki.

Duševni, narodno-prosvetni stiki so vsled političnih ovir bili pač pičli, a gojili so se vendar. I. Književnost prekmurskih Slovencev je bila samosvoja po svrhi in vplivu, začetkoma protestantska. Največjega pomena je slovita prestava sv. pisma I. Štefana Küzmiča: *Nouvi zakon ali Testamenton 1771*, 2. s predgovorom Jožefa Forkoša. Naslednik Mikloš Küzmič je izdal 8 knjižic: šolskih začetnic in verskovsebinskih: 1. ABC za Slovence na Vogrskem 1780 2. Slovenski silabikar 1780, 3. Knjiga pesmena i molitvena, 4. Sveti Evangeliumi. . . 1780, 5. Kratka summa velikoga katekizmusu, 6. Staroga in nouvoga testamentoma svete historie, 7. Knjiga molitvena za bolnike, 8. Molitvena knjižica za vsakoga kristjana — seveda vse v uradnem madžarskem pravopisu. — 4. Nadalje: Ferenc Temlina: Györski katekizmus 1715, — 5. učitelja Števana Šijarta: *Mrtvečne pesmi 1796*, — 6. Mihala Sevra: *Red zveličanstva 1747 in voere (vere) krščanske kratki navuki 1754*. — 7. Aleksander Terpljan (Šandor Törplan): knjige zoltarske 1848, 8. Janez Schüll († 1865) je rabil slovenski pravopis.

9. Jožef Zemlič, rojen l. 1839, kapelan v Dolnji Lendavi, je spisal: *Zgodbe Sv. pisma*. — 10. Marko Žižek, župnik Belotinski. — 11. Jožef Borovnjak: 1. Knjiga molitvena 1848, 2. Duhovna hrana, 3. Jezus moje poželenje, 4. Sveti Evangeliumi za nedelje in za svetke eclega leta (1840), 5. Sveti angel čuvar, 6. Mali katekizem; 7. Angelska služba, 8. Krščansko katoličanske cerkvene pesmi — (vse v ogrskem pravopisu, ker je bil naš pravopis kot prekueuški in vseslovanski prepovedan in preganjan, kar sta na sebi doživela prav — Borovnjak in Žižek).

12. Jožef Košič (1788—1867) je bil v osebnih stikih z Božidarom Raičem, kaplan v Belotincih, župnik v Gornjem Siniku. Spisal je: 1. *Kratki navuk vogrskega jezika za začetnike*. V Gradci 1833; — 2. *Zobrisani Sloven med Murov in Rabov l. ??* — 3. *Zgodbe vogrskega kraljestva 1848*; — 4. priobčil je nekaj pobožnih spisov, v rokopisu zapustil mnogo cerkvenih

* Glej Glaser (Raič): *Zgodovina slovenskega slovstva I. del, stran 197, III. del, II. zv. str. 313.*

govorov. 13. Mihael Barla je izdal pesmarico: Krščanske nove cerkvene knjige . . . v ezistom . . . Sloweneskom jeziki. . . V Kövago-Örsi. Proszincea 4 tega dneva 1821 (Glaser III 1—2).

II. Najnovejša doba nam je rodila prekmurskega prosvetljenca, narodopisnega pisatelja in znanstvenika: 1. Števana Küharja, ki je številne svoje spise objavljaj v Jagičevem Archivu in v Časopisu. Zgodovinskega društva v Mariboru¹, zlasti narodno in jezikoslovno blago v prekmurskem narečju kakor tudi v pisni slovenščini, ki je takorekoč premostitelj starega in novega razdobja, zavestni prerok našega ujedinjenja. 2. Semkaj spada seveda tudi rodoljubno delovanje za prepород Prekmurja dekana Ivanocija in župnika Jožcfa Klekja iz Črenšovec in njegovih vrstnikov, katerih delovanje in zasluge uvažuje naša sedanost in jih bo z zanosom svedočila naša bodočnost.

IV.

Stiki in vplivi duševni (in književni) iz Slovenije na ogrske Slovence.

Teh stikov ni Bog ve koliko, vendar jih je nekaj — in sicer več posamezno osebnih nego skupno narodnih.

1. Med take duševne stike spadajo pred vsem verski — cerkveni stiki iz bližje sosesčine — posečanje bogoslužja na tej in oni strani ogrske meje, zlasti pa globljeje v ozemlje segajoče romarske poti. Ti bogoslužni stiki so ne male važnosti; vsaj z ozirom na cerkveno petje, ker so ogrski Slovenci v Sloveniji slišali in s seboj nesli marsikatero novo cerkveno pesem z napevom vred med svoje ožje rojake in so se pevale tostran in onstran Mure večinoma iste cerkvene pesmi².

¹ N. pr. Štefan Kühar. Naredno blage vogrskih Slovencev. Zapisane v Bratonicih. Ponatis iz Časopisa 1913—1914.

² Puzstai József, škelnik, Martenhely, 1891. oktober 1. pravi v. Prodgeveru k vödavanju Borevnjakeve knjige: Kršcsanszke katoliczanske cerkvene peszmisz petrebniimi molitvami i vnoгими vogrskimi poszmami. . . Ka so skoro vse nove pesmi z vogrskega (madžarskega!) jezika na staroslovensko (prekmurske) predelane, i zato nej z k nam najblizje steječoga štajerskoga jezika, ar se štajerske pesmi z največšim trüdom itak nemrejo na naš stari slovenski jezik tak predelati, ka so nebi poznale! Nadalo i zato, ár štajerske pesmi z vekšinom tak prevec svecko (posvetno) vižo, maje, štera se v cerkev nikak ne pripravi. Ali zato nečem to praviti, ka štajerske pesmi nebi tudi i leppe viže mele. Majo, iz med šteri(h) sam to lepše tudi k coj vzev.

Da so vogrsko (madžarske!) pesmi peprejk za oni(h) viz volo, štere se k cerkvi pripravije, več vredne, kak poznane štajerske pesmi, to vsaki on lehko svedoči, ki cerkvene pesmi ed vsej strani zadesta pozna. . . Ali da pri etem üeli moremo (= moramo) na nagib lüdstva misliti; vse vogrsko (madžarske) posmi so nemrejo za naše lüdstvo pripraviti, najbole pa one ne, štere se v molit tonusi. Vsi znamo, da naše slovensko lüdstvo one leppe.

2. Nekoliko duševnih stikov je obstajalo tudi med duhovenstvom tostran in onstran Mure, — zlasti je videlo ljutomersko župnišče večkrat katerega duhovnega brata iz prekmurske in medjimurske sosesčine in od tod je tudi nastalo nekaj več stika ogrskih Slovencev z našo Družbo Sv. Mohora kot naročnikov na družbine knjige, — in so ti večji ali manjši naročniški stiki razvidni iz posameznih letnikov koledarja družbe Sv. Mohora. V tem oziru gre pač veliki del zaslug — Božidarju Raiču, večkratnemu posetniku Prekmurja in snovalcem stikov med ogrsko in štajersko — predvsem najbližjo ljutomersko duhovščino.

3. Znano je iz samopisa (=samoopisa) Dr.-ja Radoslava Razlaga, da je prišel njegov praded iz ogrskih Slovencev. Zanimivo bi bilo zvedeti, ali je bil Dr. Razlag kdaj na Prekmurkem. V svojih delih sta se na Prekmurje ozirala in opirala soseda dr. Miklošič in Stanko Vraz. Iz rojstnega kraja vseh treh rojakov — iz Male Nedelje, Radomerščaka in Ceroveca se prav lepo vidi na širono prekmursko ravnino, katero opeva Stanko Vraz — vsaj posredno tudi v svojih Djulabijah in je skoraj neverjetno, da bi kateri izmed njih ob tej ali oni priliki ne prišel na slovensko ogrsko ozemlje¹.

Vsekako je Miklošič poznal prekmursko narečje in se v svojih jezikoslovnih razpravah nanje oziral.

Dostavek uredništva.

4. Ob državnem prevratu so se pred vsem štajerski obmejni Slovenci pobrigali za usodo prekmurskih Slovencev. Središče te akcije je bil Maribor, kjer je „Zgodovinsko društvo“ že od svojega početka obračalo pozornost na zgodovino in narodopis Prekmurja. V Mariboru so se sestavili in tiskali proglasi in letaki za Prekmurce in mariborski Narodni svet je poveril referat o Prekmurju dr. M. Slaviču, ki je bil meseca januarja 1919 kot izvedenec za Prekmurje poklican tudi k mirovni delegaciji v Pariz. Ondi so končno dolgo pozabljeni, malo poznani in zaničevani Prekmurci stopili

naravo ma, da vse viže na dva glasa rado popeva. . . . Popevanje na dva glasa se samo v dur tónosi lahko zgodi s rednim talom, ino što je nej v notaj (notah) dobro vönavčeni, nemre on v moli tonusi drugoga glasa s redom popejvati, zato sam z moll tonusa samo te ležejšo i lepše pesmi gori vzeo. Včiniti sam mogao to i za onoga zroka volo, ar nemrejo posmi biti brezi moll tonusa najbola pa „za preminoče pesmi nej. . .“ (Glaser III/2.)

¹ O Stanku Vrazu je gotovo, da je obhobil Prekmurje kakor istotako Kranjsko in Koroško, in prva knjiga njegovih narodnih pesmi priča to že v svojem naslovu: Narodno pesmi ilirske, koje so pevajo po Štajerskoj, Kranjskoj, Koroškoj i zapadnoj strani Ugarske. Zagreb 1839: — Prepotoval je zapadno Ogrsko 1838 in sprejel vanjo v oddelku 95 balad in romanc — pet vogrskih. Med Vrazovimi pesnitvami se nahaja ulomek — Belotinci, in tudi v vencu balad: Rabji Klance se vrši djanje deloma na prekmursko vogrskih tleh.

pred forum eelega sveta. Poleg službenih promemorij, ki jih je naša delegacija izročila vrhovnemu mirovnemu svetu o Prekmurju, je dr. Slavič sestavil dva spisa, ki jih je „etnografska sekeija“ izdala kot poluslužbeni publikaciji v franeoskem jeziku. Prva, „Le Prekmurje“ (4°, str. 19 in „Suplément“ str. 4), opisuje v kratkih potezah zemljepisni in ekonomski značaj Prekmurja, njega politično in cerkveno organizacijo, zgodovino, duševno žitje, narodopisno-statistične razmere ter ji je priložena etnografska karta.

Ker se je vrhovni svet dolgo pomišljal, prisoditi Prekmurje naši državi, je po naročilu delegacije dr. Slavič sestavil natančno narodnostno statistiko Prekmurja na podlagi ogrskega uradnega ljudskega štetja l. 1890 in 1910, ki je izšla v Parizu pod naslovom „De la Statistique de Prekmurje“ (4°, str. 23). L. 1890 je imelo Prekmurje 105.343 prebivalcev, od teh je odpadlo na Slovence (in Hrvate 789) 68.741 duš, na Madžare 24.529. L. 1910 so našeli v Prekmurju 115.916 prebivalcev, med njimi 33.163 Madžarov, 72.287 pa „drugih“, pod to nedoločeno pokrivalo je skrila madžarska statistika Slovence, pač pa je zaznamovala 165 Hrvatov in 7 Srbov, torej skupno 72.495 Jugoslovanov.

Na podlagi te statistike se je končno vrhovni svet prepričal o slovenskem značaju Prekmurja pa nečednih mahinacijah ogrskega statističnega urada.

Uredništvo.

5. Matija Čop, velikan učenosti, je že leta 1831 poslal svoj 100 pol obsegajoči rokopis o slovenski književnosti, najboljše in mojstersko delo svojega časa, v Šafarikov zbornik: *Geschichte der süd-slawischen Litteratur*, katero delo pa je začel izdajati šele po Šafarikovi smrti Josip Jireček in sicer v prvi knjigi: slovensko in glagolsko pisemstvo (*slovenisches und glagolitisches Sehrifithum*. V Pragi 1864. — Tempisky.)

Čop se ozira tudi na književnost ogrskih Slovencev, opirajoč se večinoma na Čaploviča: *Joh. von Czaplovicz, Kroaten und Wenden in Ungarn* (Hrvati in Slovenci na Ogrskem, — Požun 1829 nemško), o katerem delu — zlasti oddelku o jeziku in književnosti str. 80—84 (*Sprache und Litteratur*) izvešča, da je jako nedostatno in nezadovoljivo. Navajajo se književniki ogrskih Slovencev in njih spisi in tiskane knjige in sicer: Ferenc Temlin (1717), Mihal Sever (1747), Stevan Kuzmič (1771), Niklav Kuzmič (1780), Mihal Barla (1825).

Po Čopu je posnel podatke o Ogrskih Slovencih Fr. Marn v *Ježičniku* XXII. 1884.

V letniku Dom in Sveta 1892 (stran 172—176) je objavil Andrej Fekonja razpravo, naslovljeno: *Književnost ogrskih Slovencev*, navajajoč prekmurske književnike: Ferenc Temlina, Štefana

Küzmiča, M. Jožefa Torkoša, Mikloša Küzmiča, Štefana Šijarta (Mrtvečne pesmi 1796); Bakoša Mihala: (slovenski abecedar za deezo 1793; potem iz 19. stoletja: Peszmenek knjige ali gradual (1816—1820) in čitanke — neznanih piscev; nadalje še navaja: Mihala Barla, Jožefa Košiča, Jurija Cipota (Duhovni aldovi ali molitvene knjige, 1829); Šandora Terplana, Janoša Kardoša, Jožefa Borovnjaka, Jakoba Sabara, Franja Zbulla, Jožefa Zemljiča, Jožefa Smodiša, — pozivajoč se pri tem večinoma na Božidara Raiča (Letopis Matice Sl. 1868, 1869). Fekonja poroča tudi o časniškem pojavu pri Ogrskih Slovencih, namreč o dvojnih novinah:

a) Prijatelj: znanost razserjüvajocse meszeesne novine. Buda-Pest 1875—1879. Pododgovoren reditel Augustieh Jmre.

b) V madžarskem duhu pisani: Muraszombat es videkek — Murska Sobota in okoliea od l. 1885 dalje v madžarskem izvirniku in slovenski prestavi. Urednik: Takacs R. Jstvan; izdajatelj Grünbaum.

O Medjimurju so prinesla Izvestja muzejskega društva za Kranjsko v VIII letniku, sešitku 3— 1898 stran 145—152 članek o Medjimurju iz peresa Antona plem. Globočnika (Sorodolskega) pod naslovom: Zgodovinski spominek iz Medjimurja. Pisec je bil okrajni predstojnik v Čakovcu in popisuje, kako so Madžari na podlagi oktoberskega diploma prispletkarili odtrganje Medjimurja od Hrvaške; kako so proti obstoječemu uradništvu vrinili in nastavili madžarsko uradništvo; kako so nazadnje sklicali županijski zbor v Čakovec, katerega bi naj pisec kot okrajni predstojnik na vsak način zabranil s pomočjo poslanih dveh stotnij vojaštva; kako je nastala velika nevarnost prelivanja krvi in se je naposled po odredbi bana — madžarsko zborovanje dovolilo, ker so Madžari znali ljudstvo večinoma preslepit; in kako je bil pisec s pohvalnim odpustnim dekretom 6./3. 1861 — rešen svoje službe v Čakovcu in Medjimurje zgubljeno Hrvaški in priklopljeno Madžarski: — svarilen vzgled in opomin za vso našo bodočnost.

6. Književnost ogrskih Slovencev so kajpada upoštevali tudi Slovenci-slavisti — učenci Miklošičevi — vseučilišni profesorji dr. Murko, dr. Oblak, dr. Štrekelj v knjigopisnih in jezikoslovnih razpravah — in tudi Peteršnikov slovar je črpal iz jezikovnega zaklada ogrskih Slovencev.

7. Osebne stike z ogrskimi Slovenci (predvsem z ogrsko-slovenskim gornje-siniškim župnikom Jožefom Košičem, ki mu je pojasnjeval nekatere besede ogrsko-slovenske in ki je spisal v prekmurskem narčju v madžarskem pravopisu: Kratki navuk vogrskega jezika . . . na vandalski (!) jezik prencseni. . . v Gradci 1833), je imel Oroslav Čaf in pozneje zlasti Božidar Raič in Anton Trstenjak. Zadnja dva

sta imela osebne stike z vsemi ogrsko-slovenskimi župniki, zlasti s cankovskim župnikom Jožefom Borovnjakom in z belotinskim župnikom Markom Žižkom in ne v najmanjši meri tudi s črenšovskimi župniki, ki so bili v zvezi zlasti z ljutomerskimi duhovskimi rodoljubi in takorekoč sreditelji med slovenstvom tomurskim in prekmurskim. S Cankovo in bližnjo in daljno okolico so imeli stike in posečanja tudi Anton Janežič, dr. Simonič, ne mara tudi dr. Karol Glaser in bližnji sosed — Muropoljčan (Kralovčan) Davorin Trstenjak, Vatroslav Holz (Slovan 1884: Slovenske slike) in še kateri drugi, o čemur je na tem mestu pridržati preiskovanja drugemu spisu.

V.

Slovenska književnost o Prekmurju.

Slovenska književnost o Prekmurju in sploh o ogrskih Slovencih sicer ni Bog ve kako obila, vendar bodimo hvaležni usodi, da nismo brez nje in da je imamo vendar le nekaj. Naravno je, da v tej književnosti prihajajo največ v poštev obmejni književniki iz štajerskih pokrajin; toda nahaja se med njimi tudi nekaj odličnih udeležencev iz zapada.

1. Prvi naš pisec o ogrskih Slovencih je pač zemljevidar Peter Kozler, ki je prepotoval naše kraje zlasti na severu in vzhodu, ugotavlja naše jezikovne meje in nabiraje gradivo za (prvi) slovenski zemljevid Slovenije, kateremu je priboril prosto pot še le leta 1860. Zaradi tega zemljevida je prišel Peter Kozler (državni pravdnik v Gorici) pred vojno sodišče, češ, da je s svojim zemljevidom šeuval zoper obstoječi red. Izšel je sicer (. . . moral je iziti!) brez kazni, a bil je premeščen k deželnemu sodišču v Trst.

a) Glej njegov spis: Dogodki prvega zemljevida slovenske dežele (priobčil dr. Bleiweis v Letopisu Matice Slovenske 1879 — str. 104—109). Priborivši svojemu zemljevidu prosto pot, je daroval veliko število zemljevidov (702) Matici slovenski — s ploščo vred.

b) Naslov mu je: Zemljevid Slovenske Dežele in Pokrajine ter je v njem upoštevano tudi slovensko Prekmurje.

e) Kot pripravo za ta zemljevid je priobčil v Sloveniji (1849 št. 55—57) temeljito razpravo: Slovenci na Ogrskim — 1. z opisom mej, enotnih in mešanih bivališč slovenskih; 2. navaja zgodovinske ozire o sedanjih in prejšnjih bivališčih slovenskih . . . do Dunaja, . . . do čeških in slovaških bratov; 3. razvrščuje 170 trgov in sel po župnijah in njim podrejenih selih; 4. pojasnjuje lego, obnebe, zdravje (trešliko, protin, pljučnico); navaja telesne in duševne lastnosti ljudstva; 6. . . njegove

Stanko Vraz je prepotoval slovensko Prekmurje že pred Kozlerjem; nabiraje narodno blago.

šege, prehrano in zlasti ženitovanjske običaje. d) Jezikovne meje Slovenije, vštveši prekmurske, je Peter Kozler opisal tudi v Koledarčku za l. 1850: Potovanje po pokrajinah slovenskega naroda. Mentor na teh potovanjih mu je bil pred vsem radgonski kapelan Kreft. (Slovenija 184 a). Kozler opozarja v svojem spisu (pod c) da Madžari zmotno (?) imenujejo ogrske Slovence — Vandale, in da imenik somboteljske škofije pravilno naziva njih jezik: Vendo-slavia lingua ter da se Prekmurci sami nazivajo Sloveni.

2. Prilike in povoda za spominjanje ogrskih rojakov so imele pač Novice. V mnogih letnikih Novic zasledimo sestavke o prekmurskih Slovencih.

a) V letniku 1849 stran 45 prinašajo Novice kratek spis Jeranov (Luka Jerana): „Slovaki in Slovenci na Ogrskim“ v katerem se spominja delovanja slovanskih blagovestnikov sv. Cirila in Metoda, katerima je papež Ivan VIII. dal dovoljenje za slovensko bogoslužje: Literas slovinicas jure laudamus. Spis se sklicuje na Cygodnik Cieszynski.

b) V letnikih sedemdesetih poročajo Novice v dopisu iz Ljutomera o ovirah narodnega šolstva v Prekmurju izza časov ljutomerskega nadučiteljevanja Ivana Lapajneteta.

3. Pravi brižnik in za širše Slovenstvo takorekoč novi odkritelj naših ogrskih Slovencev za (Petrom Kozlerjem) je Božidar Raič, ki je gojil mnoge osebne stike s svojimi duhovskimi sobrati med ogrskimi Slovenci, ki je ozemlje ogrskih Slovencev večkrat prepotoval in je opisal podrobno v narodopisnem, književnem in jezikoslovnem oziru ter v svoji zanosni besedi spodbujal k vzajemnemu delovanju. Raič zlasti opozarja na posebnosti prekmurskega govora, prav zanimivo in z gorko vneto in ljubeznivo. Njegov spis: Črtice o Prekmurcih in o njihovem govoru, — je začel izhajati v Napreju¹ (prvi del) — in je pozneje obnovljen in popolnjen z drugim delom celotno izšel v Narodnem koledarju in Letopisu Matice Slovenske za leto 1868. Razprava zasluži z ozirom na novodobne odnošaje osvobojenosti čim prejšnjega novega natisa in kriči, takorekoč po njem. Prinaša za poskušnjo tudi lepo idilično pesem: Srečen seljak... in omenja Cafovih stikov z Jožefom Košičem²

V letniku 1863. prinaša Slovenski Glasnik razpravo: Slovenci na Ogrskem, ne sicer izvorno, ampak delni posnetek iz raz-

¹ Raič sam uvodoma navaja, da je ta njegov spis v prvem delu prinašal (Vilharjev-Levstikov:) Naprej. Nahaja se v Napreju v Raičevih dopisih: Dopisi. Iz Štajarske R (... aič) B(ožidar). Letnik 1863 št. 66 str. 265 I., št. 69 str. 277 II., št. 70 str. 281 II., št. 71 str. 284 III., št. 72 str. 289 IV., št. 73 str. 292 V., št. 74 str. 296 V., št. 75 str. 300 VIII. Črtice o Prekmurcih in njihovem govoru. Št. 76 str. 304 IX., št. 77 str. 308 X. — ² Raič piše: ... Prekmurcev domovina nikakor ni odlučena od našega Slovenskega, ne loči nas Mura nego veže nas ... Prav enako. Borovnjak (Slovan 1884).

prave: P. Z. Hostinskega Slovenia Zadunajski — iz Novin: Pešt-budinske Vedomosti, noviny pro politiku a literaturu, v prevodu nepodpisanega prevajalea (... morda urednika Antona Janežiča samega?), katera razprava istotako omenja Košičevega pisateljjevanja. V tej razpravi se zlasti poroča, kako so neprijatelji (brez uspeha) poskušali Slovanom podtakniti ime: Vandali.

Posebne važnosti je v njej poročilo, da je za slovensko ozemlje prekmursko izdelal Korabinski v svojih zemljevidih: Ogrske dežele — posebni zemljevid (glej mapa XXIX).

4. Izgled jezika na Ogrskem in sicer: Predge (cerkvene propovedi) z letnicami 1802 do 1850 razglša takratni varaždinski gimnazijski profesor Matija Valjavec — v Letopisu Matice Slovenske za leto 1874 (št. 1 do 15) in v Letopisu Matice Slovenske za leto 1877. Uvodno pripoveduje Valjavec, kako je po dobrem naključju našel in rešil te propovedi, opisane v prekmurskem narečju v Varaždinu, v prodajalni gospe Krenbergovice.

5. Za Božidarom Raičem se je z ogrskimi Slovenci in njih usodo največ bavil, največkrat prepotoval njih ozemlje in največ o njih pisal: Anton Trstenjak.

a) O prvih svojih potovanjih je poročal in predaval dne 3. jan. 1885 v Ljubljanski Čitalnici, ob kateri priliki je čital jako zanimivo pismo — ogrsko slovensko iz 17 stoletja. (Sl. N. 1885/3.)

b) Nadalje je priobčil: Navade v Prekmurcih (jok pri pogrebu zlasti — vdove) — (Slovan 1884 št. 43 stran 341 — iz potovanja 1883).

e) Najobsežnejši njegov spis o Slovencih, bivajočih v ogrski državi, je objavljen v Slovenskem Narodu 1905 (in v ponatisu) pod naslovom o potovanju iz leta 1904: Slovenci v Šomodski županiji na Ogrskem, in obsega nastopna poglavja:

I. Taranj, to je vas Taranj (ob cesti v Nagy Atad), katero vaš je pisec takorekoč na novo odkril za širši slovenski in slovanski svet in ki je štela po zadnjem ljudskem štetju in uradnem madžarskem izvešju 1900 — zdatno število 1597 Slovencev, o njih celo Čaplovič ničesar ne poroča. (Johann v. Csaplovics: Croaten und Wenden in Ungarn. Wien 1828.)

II. Hrvati v šomodski županiji. (Gjekenice, Zakon, Tilsr, Belezna, Titychaza, Sepetnik, Hrvaški St. Miklavž. (11.614 duš.)

III. Slovenski izselci (protestanti iz Železne županije — v šomodsko pustinja. — Liso, grofov Draškovičev v šurdanski okolici, tako, da je bilo med Veliko Kanižo in cesto Gjekenice — Csurgo 11 slovenskih vasi. Sl. N. št. 56).

IV. Šurd (narodno in cerkveno, pa tudi duševno središče šomodskih Slovencev).

V. Štefan Küzmič in njegovi rojaki. (St. K. šurdanski farar 1755—1779) Prvi slovenski župnik v Šurdu, ustanovitelj župnijske matice. Njegova dela: Vere krščanske kratki nauk 1754; Novi zakon ali testament 1771, — z dodatkom: epistole, molitve in sveti apostolov djanje; — novi zakon — „sztroskom vnougi vörnı dšısız“ —, abecednik — ABC. — Naslednik Mihael Bakoš je izdal: Krszczanszke pesz mene knige 1803, za njim Mihael Horvat — oba Slovence, poslej sami Madžari.

VI. Madžari prodirajo v slavjanske vasi. (Sl. N. 65—67.)

č) Posebno zanimiv je Trstenjakov življenjepis — ogrskega Slovence Jožefa Borovnjaka (v Ljubljanskem Zvonu 1910, stran 156). v katerem slavi prekmurske pisatelje kot dobre Slovence, ki so pisali zgolj iz ljubezni do naroda.

O sebi pravi: Osebnost so bili znani vsi možje, ki so književno delovali po slovenskem delu . . . zlasti sta bila to Borovnjak v Cankovi, a Marko Žižek v dolnjih krajih, na posled v Belotincih. Zlasti poroča tudi, da so prepotovali kraje od Radgone do Cankove in predvsem v Cankovo k Borovnjaku poučevat se o prekmurskih razmerah: Anton Janežič, Božidar Raič, in večkrat Dr. Simonič, dalje da sta prekmurski duhovščini bila dobra znanca časnika „Slovenski Prijatelj“ in „Slovenski Gospodar“, ter da je Jožef Borovnjak pisal dopise za „Slovana“ pod Trstenjakovim uredništvom.¹

Borovnjak je uvedel v Cankovski šoli naš „Mali katekizem“ (Dunaj, 1880), preložil in priredil na stroške Deakove stranke Mali politični vodnik iz madžarščine (še v orsaškem duhu, 1869), sicer pa verske knjige, zlasti je izšla 1846: Molitvena knjiga Sztaroslovenska v Radgoni pri Weitzingerju, — v večih izdajah, zadnjič 1904 v Radgoni pri Semlitschu, potem molitvenik: Duhovna hrana, tiskal Leykam v Gradcu 1852 in Jezus moje poselenje (več izdaj, zad-

¹ Take dopise objavlja „Slovana“ 1884:

1. Stran 6: S Prekmurskega (1./1. Izv. dop.) Slovenci razven nas — še ne vedo, kako se mi imenujemo . . . Vsakdo pravi pri nas; Jaz sem Sloven, mi smo Slovenje . . . Duševne hrane je potreba našemu ubogemu narodu; dajte nam je nekaj! Mura nas ne loči, Mura nas veže z vami!

2. Od Sv. Gotharda na Prekmurskem dne 22./6. (Izv. poročilo.) (Kandidat: Loškay Benedek, srednje leve strani ponudjeni poslanik vu monošterskoj zberajočoj okroglini — stran 208.)

3. Iz sobotske okolice na Prekmurskem, dne 4./7. (Izviren dopis). Izvoljen poslanec grot Sečenji . . . Naša ločitev ni samo politična, nego tudi duševna. O kandidatu protivniku Aleksandru Ernstu, njegovo priporočanje v „prekmurščini.“ (223.)

4. Iz sobotske okolice, dne 4./7. (Izviren dopis). Dve kandidatski pesmi: 1. Hej gorčane! hej ravenci! . . . Živi Sečenji! 2. Ernstovi lipci lapci drčejo . . . Sečenjova bode zmaga!

njič 1904, ta izdaja pa ni več Borovnjakovo delo); — okoli leta 1875 molitvenik: Szveti angel Csucar; — okoli leta 1865: Veliki katekizmus; mogoče je priredil tudi on molitvenik: Szveta krizna pout, 1853. Te dragocene podatke je Trstenjak osebno nabral med vovrskimi Slovenci.

VI.

Prekmurje in Medjimurje v slovenskem pesništvu.

Tudi slovenski pesniki niso povsem pozabili svojih, nasilno ločenih in zapuščenih bratov v Prekmurju in Medjimurju.

1.

Božidar Flegerič: Medjimurski izdihljaji. (Zora 1874, št. 15.)

2.

Božidar Flegerič: Prekmurski glasovi. (Zora 1878, 5. marca.)

3.

Franc Bevč: (Pomlad 1919) 2. Prekmurje. (Dom in Svet, 1919, 3—6.)

4.

Milan Brankov:

Prekmurje.

(V dan osvobojenja 12./8. 1919.)

1.

Oj Prekmurje, stoletij žalje,
Pozdravljeno stotisočkrat!
Z bližine zrl sem te in z dalje —
Vso v srcu bol, ves v duši jad!

In srd vskipel in žolč je jezen,
Jeklila roka se jo v pest
Nad zlo usodo, . . . ah, ljubezen
Nasilje tre in duh zločest!

Kdo si krvnik zlečesten smeli
Na dece rop od Majke pra?
Ko so oporo vso mu vzeli,
Kjo naj se s prstki primo tra?

Robili naš in so delili
Na vetre tri in tri strani,
Telesa kosi le smo žili
Brez živo krvi in vezi.

2.

Mar pravda večna oslopela
In gluha šla je proč od nas?
V zločin vsak troščič kazen — strela,
Ni strele pravdo več? — od kdaj?

Ah, kup je pravde meč in zlato,
In kupec . . . Nemec, Lah, Madžar!
Oholest, hvale se bahato:
Sam Sveti Rim je mešetar!

3.

Drob zemlje zmaje se, pretresa
Pod težo zlosti in krivic:
Zid ječ se ruši — puli peresa,
Vez spon drobi se — piš meglic.
Prestoli v prah bobnu s trinogi,
Radost jo robom sel in gost,
Ječe trinogi — laži bogi,
A rob jo — rod sam svoj in prost.

4.

Oj Prekmurje, oko to ljubi
In duše ljubi te objeni!
Ah, dolgo rodu si na gubi,
Naj zrem te, zrem in se nazrem!

Glej sred poljan tam cerkev bela!
Kraljica hišam in vasem,
Ozira v svet se vsa vesela —
Vschlagor srcu in očem.

In v bežji hram se ljudstvo zbira
V nedelje — v svet gospodnji dan,
Svet spev pretresa hram, prodira
V nebo pred zbor svetnikov zbran.

5.

Oj Prekmurje, srca veselje!
Mladič sem deček često stal
Vrl Lipnjaka, pogled mi smel jo
Krasot se tvojih radoval!

Oj v solnčni dan, kake se boč!
Nebo nad tebej vse modre!
In končin trojili vid ne loči,
Kjer z zemlje ljubi se nebo.

Bleste še v dalji hiš vasice
Prijazne, bele čez ravan
Ke bele, krotke golebie
Iz blagoslova njiv, peljan,

6.

Tam v dalji . . . sred daljin neskončnih
Glej velikan — orjak je — konj!
Ves bel žari se v žarkih sončnikih,
Kdo . . . si junak, ki smeš li ponj?

Strmim. Ko v snu nanj deček gledam:
Enak trojanski . . . konj-orjak!
Mar sanjam, slutim, se zavedam:
Prerok si srečnih dni in znak!?

Kenj belec si Matjaža kralja —
Za pravdo vekov v boj greoč!
Bližina . . . dalja ti najdalja,
Stan kraljev . . . krev je liš in koč.

Oj Prekmurje, rodi veselje,
V ljubezni srč postavljone!
Dan naših, tvojih želj prišel je,
V ljubezni srč pozdravljeno!

Čar mladih sanj . . . o eorkva bela!
O . . . Črenšovec sred dalj poljan:
Sreč ste, ščit za rodna sela
In radost ste v svebode dan!

7.

In zrem vas — Črenšovec preheli
In Lendvo, Turnišče, sledim,
Gredo pozdravi k vam veseli,
Duh k vam hiti in spev je ž njima.

Sosedje smo — najbližji bratje:
Svedok je Mure svetli pas,
Med nami meje ni, in . . . znatje —
Je zbrisan mejne črte las . . .

Najbližji nam, od dob ste slavni —
Najdalji bili sto ed nas!
Bili sme tujeu red brezpravni,
Čas nov je pravde stare spas!

8.

Oj Prekmurje, biló si žalje,
Zdaj si veselje naših dni!
Biló so žalje tvoje dalje,
Zdaj radost v klasju njiv si ti!

In radost naša gro v posete,
Gro k bratem, stricem, tetam — k vam,
Ima v ljubezni vas ebjote —
Vaš log, poljano, dver in hram.

In blagoslov vam majko bodi
In blaženstve iz roda v rod!
Ljubezen rod v svobodo vedi,
Nikdar ne gro od nas odsot!

Izvestja.

Spomin na Virunum.¹

Pred davnim, davnim časom je stalo na mestu, kjer se dandanes razprostira Svetsko polje², veliko mesto. Prebivali so v njem še ajdi. Tem

¹ Pravil stari Rjavec v Slovenjem Plajbergu, ki je v mladih letih služil blizu Gespesvete.

² Domačini ne pravijo Gospasveta, ampak: Svete, v Svetah.

je vladal mogočen kralj, kateremu se je rodil na stara leta otrok. Komaj je otročič zagledal luč sveta, pristopi k zibelki žark — žena. Pa že, ko pride v izbo, reče: »Tukaj ni pometeno, tudi kruha ni na mizi, deklica bo največja vlačuga na svetu, v sramoto starišem in v pogubo rojstnemu mestu!« To izreče in izgine.

Vsi so se silno prestrašili tega prerokovanja, najbolj pa kralj sam. Da bi preprečil uresničenje strašnih besed, je ukazal, ko je hčerka do-rasla, zapreti jo v samotni stolp. Tam mlada kraljičina z živim bitjem ni smela priti v dotiko. Hrano so ji podajali skoz zamrežena okna posebni služabniki, pa tudi ti niso smeli govoriti z njo.

Edino kralj sam, ko je hodil mimo na lov, ji je rekel včasih kako tolažilno besedo. Hčerka pa mu je vedno huje in bridkeje tožila svojo nezasluzeno usodo. Druge otroke je videla na polju se igrati, rožice trgati, metuljčke loviti in v gozd hoditi, kjer so petje ptičic poslušali. Zaman so bile prošnje, da bi bilo tudi njej dovoljeno, udeležiti se tega veselja na prostem, zaman tudi, da bi prišel kak otročič k njej v stolp. Očetovo srce je ostalo neizprosno. Hiral je, vendar pa ni nehala prositi; vsa solzna prosi enkrat očeta, ko je šel mimo na lov, da ji da vsaj psička izmed tropa psov za zabavo in igranje. Kralj se je dal preprositi in je tej želji ugodil.

Mlada kraljičina je zopet oživila. Vso pozornost je obrnila na psička in pozabila na svojo žalostno usodo. Pozabila je na otročje veselje, na travnik in gozd, s psičkom se je igrala po dne, z njim ležala po noči. In prerokovanje žark-žene se je imelo izpolniti. Postala je noseča, rodila je nestvor, napol človeka, napol psa. Kralj je postal ves potrta, vendar se ni upal dvigniti roke proti lastni krvi; saj si je moral očitati, da je nesrečo sam zakrivil. Mlada kraljičina pa je zapadla splošnemu zaničevanju, hrano so ji samo še od daleč metali. V solzah je negovala mlado bitje, pesjaua, ki je hitro rastele ter kmalu iz mesta nesreče pobegnil.

Hodil je daleč na jug, čez sedem rek in sedem gor ter prišel za Gnilo morje v deželo peslajnarjev. Med njimi je kmalu postal vladar. Dvignil je silno vojsko ter jo peljal nazaj pred rojstno mesto. Ker se mu pa ni hotelo udati, je mesto s silo zavzel in razdjal, da ni ostal kamen na kamenu.

Dk. Jos. Šašel.

Epska narodna pesem o Pegamu in Lambergarju in drugo.

Skoro povsod, kjer se piše ali govori o slov. narodnih pesmih, se tudi omenja, da je bila pesem o dvoboju med Pegamom in Lambergarjem prvič natisnjena po Antonu Linhartu v njegovem almanahu »Blumen aus Krain. Für das Jahr 1781« in to v nemškem prevodu. Ta prevod ima podnaslov »Nach dem uralten Slavischen.« Dasi je »prastari slovanski« original, če smemo tako reči, znan in priobčen, še vendar ni nihče, vsaj

kolikor morem pregledati, poizkusil, da bi primerjal Linhartov prevod z originalom. Morda radi tega, ker so sodili z Radicsem (glej »Časopis za slov. jez., knjiž. in zgod.«, I. letn. str. 213) tudi drugi, da imenovanega almanaha sploh ni ali ni lahko dobiti.

Če pa primerjamo Linhartov prevod z varijantami te pesmi, kakor jih je priobčil Štrekelj, moramo sklepati, da je prevod kontaminacija Štrekljevih števil 15 in 13 b, pri čemer se pač ne bo več moglo presoditi, je li Linhart kontaminiral sam ali je imel pred seboj original, ki je bil kontaminacija teh varijant. K temu sklepu nas dovedejo ta-le dejstva: Prevod počenja po števil 15: Pegam pridirja na Dunaj in izzove cesarja, (števil 13 b pa začenja s sestankom dunajske gospode okoli mize pod lipico). Cesar se odzove izzivanju, češ, da ima junaka, ki se ne boji nikogar razven Njega, ki grmi. (Števil 15: »Se nikogar ne boji ko Marije in Boga in vsmiljenega Jezusa«; pri števil 13 b manjka ta opomba.) Nato odpošlje sla, ki pride k Lambergarju, ne da bi ga iskal (po števil 13 b pa ga išče). — Od tukaj dalje pa sledi prevod števil 13 b: V njem, izostane razgovor med Lambergarjem in njegovo materjo (dočim navaja števil 15 daljši razgovor). Prevod pravi le: ». . . Sohn! nahm die Mutter das Wort, doch Mutterthränen — Schwemmten das Wort von den Lippen herunter, ehe 's ihr noch wurde«; in baš ta edina beseda dela vtis, da je tukaj jasno ono mesto, kjer preide Linhart od varijante k drugi. Lambergar se nato (v prevodu) oboroži in odpravi; nosi tudi kopje »geschliffen mit Drachengifte«; po števil 13 b »opne kaljeno sabljico«, dočim v števil 15 o oboroženju sploh ni govora. V nadaljnjem se zлага prevod potem z originalom.

Pesem o Pegamu in Lambergarju pa ni edino narodno blago, ki ga je prevedel Linhart na nemško. Kakor njej tako je pristavil tudi pesmi »Jasmin, und seine Braut« (v almanahu na straneh 106 do 111) podnaslov »Nach dem uralten Slavischen.« Ali je za njo porabil morda kako srbsko-hrvatsko narodno pesem ali kako pripovedko, utegne pokazati bodočnost. Ker je Linhartov almanach manj dostopen, hočem podati pesem tukaj v pretisku:

Jasmin, und seine Braut.

Nach einem alten Slavischen Liede.

Durchkämert endlich nnd durchschwacht	Noch schlief, und träumte, seine Braut,
War sie, so halb im Schlammer,	Vom Haben und vom Sehnen,
Die lange, lange wilde Nacht,	Und von so was, die arme Haut,
Und halb in bangem Kummer.	Bestimmt zu Wittwenhränen.
Dann nahm Jasmin den grünen Hut,	„Wie ist das all so öd und leer!
Und gieng, nnd gieng geschlichen,	„Du bist so still, und sachte —
Zu mal'n die Au mit Hirschenblut,	„O hin ich nicht dein Liehchen mehr? —
Und Bärentod zu riechen,	So sprach sie, und erwachte,

Sie rief umsonst. Sie wollt' ihm nach,
Den Flüchtling zu beschleichen —
Wie wird ihr kleines Füßchen, ach!
Den Sohn der Au erreichen!

Sie lief, und lief durch Berg und Thal
(Die Jäger wissen's alle)
Und malt mit Blut die Disteln all'
Am Berge und im Thale.

Zunächst am Ufer war sie matt
Und kraftlos hingesenken.
Die Thränen, die sie weinte, hat
Der Bach voll Durst getrunken.

Getrunken hat er wehmuthsvoll
Das Blut von ihren Füßen,
Und schwoll er auf (ich glaub es wohl)
Ihr weisses Knie zu küssen.

„Wie quillt, wie quillt so trägt die Flut,
„Und nicht wie sonst, so nunter!
„Wie kömmt so roth, se reth wie Blut,
„Die Wellen da herunter!

Noch stand sie da — Es that ihr ahnd
Im Blute so zu baden —
Da kam ach! eine kalte Hand,
Und schlang sich um den Wadcn.

Es ward ihr bang, so bang ums Herz —
Sie sank, zu fühlen, nieder —
Und fühlte ihn, o grimmer Schmerz!
Ihn selbst, und sank nun wieder.

„Was starr' ich denn? Was weile ich
„Im zaudernden Erbarmen?
„Umarmen, ja, daß will ich dich,
„Dich und den Tod umarmen!

Da ist's wohlricchond, Blumenreich,
Da kommen oft die Schönen,
Befeuchten, Frühlingsregen gleich,
Die Blunensatt mit Thränen.

Da se za to pesem doslej še ni nihče zanimal, temu bo vzrok pač ta, da ji original skoro gotovo ni slovenski. Motiv o drevesih, kojih vrhovi so zrastle drug v drugega, je sicer tudi pri nas znan — Štrekelj navaja 22 števil, ali vsled arabskega imena jasmijn kakor tudi vsled splošnega vtisa domnevam srbskohrvatski original. Morda nam ga določi, kakor pravim, bodočnost.

In da bi se morda našel še eden original, podajam v pretisku tudi „Trinklied der Kroaten“, v Linhartovem almanahu na straneh 98 in 99:

„Gespalten ist, o Herzensmann
Dein Kinn zur hohlen Wunde!
„Da hieng ich oft, so oft daran,
„Mit honigsüssen Munde.

„Gespalten deine Wonnebrust!
„Oft hab ich sie umschlossen,
„Und Seligkeit, und Himmelslust
„Hier, eben hier genossen!

„Hat denn ein Bär mir dein Gesicht,
„(s gehört ja meinen Küssen,
„O er, der's that, der wußt' es nicht)
„O hat's ein Bär zerrissen!

„Verlierer, ach, du bist nicht mehr!
„Wer kann mir dich ersetzen? —
„Wie? Soll ich itzt das kalte Leer
„Des Brautbetts weinend netzen? —

„Und, deine Braut, veröden? — Nein!
„Verschlingt nur heulend, Wellen!
„So — Hand in Hand — so schling dich
„So sind auch unsro Seelen — [ein!

Und Hand in Hand, se schwammen sie
Vereint den Bach hinunter.
Die Wellen spielten (sahn's noch nie)
Verwitzig mit darunter.

Man sagt, als das die Ufer sahn,
Da kommen sie geschwommen,
Und haben sie mit ihrem Mann
Mitleidig aufgenommen.

Da liegen sie nun ewiglich,
Und über's Gral lün gatten,
Die Wipfel zweer Erlen sieh,
Und wölben einen Schatten.

Trinklied der Kroaten.

Setzt an, und trinkt, ihr Brüder all!
 Der blanken Schwerter Schwinger!
 Setzt an, ihr Männer ihr von Stahl!
 Des Türkenschwarms Bezwingler!

Es lebe der Kroaten Ban!
 Und der ihn gibt! Es lebe,
 Der uns durch Feuer und Schwert hinan
 Hinführt ins Schlachtgewebe!

Es lebe, der uns Schlachten sucht,
 Um da mit blankem Eisen
 Zu sehen der blauen Scharen Flucht,
 Die Schande feiger Preußen!

Wohlan, wohlan, ihr Brüder all!
 Wohlan, und laßt uns trinken!
 Und wieder, wieder noch einmal
 Bis wir zu Boden sinken!

Dann träumen wir von schönem Krieg
 In ssellelichtem Schlafen,
 Dann träumen wir von Oestreichs Sieg,
 Und von Kroatiens Waffen.

Tu, kakor vidimo, Linhart ni dodal nobenega podnaslova. Ali ker v kajkavskem slovstvu 18. stoletja pesnitve in pesmi vojaške vsebine — spomnimo se imen Ivan Zaničič, Anton Ivanušič in drugih! — niso redke, bo morda kdo tako srečen, da najde tudi tej pesmi vir, iz katerega je črpal Linhart.

Makso Kovačič.

Nekaj krajevnih imen ob narodni meji na Štajerskem.

1. Absberg — Apačji vrh.

Jugovzhodno od Cmureka ob veliki cesti, ki vodi iz Cmureka v apaško kotlino na desni stani Mure stoji 229 m nad morjem vrh, ki se imenuje Absberg. Ta kraj se omenja že l. 1288 Absperge in l. 1308 Absperch. Ime je dobil po opatu, kakor tudi nekoliko nižje proti Radgoni v ravnini ležeča vas Apače. Tukaj je namreč št. pavelski samostan imel obširno posestvo. V št. pavelskem urbarju iz l. 1289.¹ se vse davščine, ki so jih dajali podložniki samostanu, pripisujejo samostanskemu opatu, tako je po njem nastalo tudi krajevno ime, dasi zemlja ni bila njegova osebna last, marveč last samostana, ki ga je na zunaj zastopal opat. Samoumevno je takrat cela desna stran Mure bila popolnoma slovenska, tako je vas dobila slovensko ime Apače, dosledno se je tudi omenjeni vrh imenoval Apačji vrh, dasi je danes slovensko ime izginito, ker je kraj ponemčen.

¹ V samostanskem arhivu v Št. Pavlu na Koroškem.

2. Bubeuberg — Babni breg.

Bubenberg, s kotama 359 in 309, se imenuje hrib, ki se vleče desno državni cesti od Št. Ilja proti Špilju. Spada v lipniški upravni okraj in v politično občino Špilje.

Prvotno ime tega brega je Babui breg. Zahn (Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter) nanaša na ta kraj naslednje podatke: okoli l. 1200 se pri Hlapju severovzhodno od Jarenine v Slov. goricah imenuje kraj Babin. Okoli l. 1130 pa se imenuje med tistimi posestvi, ki jih je št. pavelski opat Vecelin dobil v zameno od grofa Engelberta Sponhajmca, Palienpotoch. Leta 1358 se imenuje Pebing iuxta villam Chlacpp (Hlapje) in Collibus in parochia Jering, l. 1383 isti kraj Wabying, l. 1434 Wabing in 1490 zopet Babin. Zahu se pač moti, ko vse te podatke nanaša na sedanji Bubenberg pri Špilju. Bubenberg ni poleg Hlapja in ni nikdar spadal pod jareninsko župnijo, marveč imamo še dandanes kraj Babina v občini Zgornji Šentjakovski dol v Slovenskih goricah, ki je s Hlapjem v eni politični občini. Opravičena je pa vendar Zahnova domneva, da se je Bubenberg zval prvotno Babeuberg — Babui breg.

Da sedanja oblika Buben- odgovarja obliki Paben in Baben, potrjuje ime Bubeuwiesberg pri Altenmarktu ob Aniši, ki se l. 1139 imenuje alpis Pabinwisen, l. 1455 pa Babenwis albe. Znano je, da so v Aniški dolini prebivali Slovenci ter je cela okolica admontska bila nekdanj last Heme Pilštanjske ter je tudi ime Admont slovenskega izvora, kakor je dokazal dr. Štrekelj (Časopis I., 1904, str. 71 i. d.). Tudi današnja Babua gora blizu Podčetrtna se v 15. stoletju imenuje Pabenberg in Babna reka (istotam Pabenriekersperg).

Tudi je št. pavelski samostan imel posestva okoli Špilja.

Ime Babni breg utegne biti v zvezi s staroslovensko mitologijo. Iz Bubenberga je krasen razgled zlasti na Mursko polje gori proti Lipnici. Na takih vrhovih so stari Slovenci radi častili svoja božastva, eno izmed teh je bilo Baba.

3. Obegg — Óboki.

Nekako vsporeduo z Babnim bregom (Bubenbergom) se razteza na levi strani državne ceste in železniške proge v smeri od St. Ilja proti Špilju podolgovat breg jajčaste oblike, ki ga od vseh strani obkrožuje dolina. »Obegg« je katastrska občina politične občine Špilje in je l. 1910 imel 123 Nemcev in 26 Slovencev. Krajevni repertorij štajerski ima le obliko Obegg, v ljudstvu pa še sedaj živi pravo ime Óboki (z naglasom na prvi slovi). Historična oblika tega imena je Nobakh (1436) in Naback (1460), kjer je očitno predlog na (na Óbokih ali na Óbokah) stegnjen z imeuom samim, kakor je slovenski izgovor vdaril na nemška ušesa.

Ime prav dobro izraža lego in kakovost kraja; obok (oblok) pomeni po Pleteršniku lok pa tudi »jeder reifartige Gegenstand um einen runden Bogen.« Breg ima eliptično obliko in ga kakor lok zlasti od zahodne strani obdaja Kresnički dol, na severu pa Kačji dol, oziroma »graben« (nemški Katzensgraben). Pravilno ime v slovenščini za ta kraj je torej le Oboki.

4. Proskersdorf — Prosečka vas.

Proskersdorf je pomenčena vas v cmureškem sodnem okraju. Leta 1265 se imenuje Prozkeinsdorf, l. 1340 Prozgeinsdorf, l. 1445 Prossgestorf. Vas stoji ob robu hribovja, ki se spušča v ravnino t. j. apačko kotlino, torej stoji ob proseki. Prosečko vas imamo tudi v Prekmurju (madž. Kölesvölgy), dobesedno: Proseni dol (köles = proso, völgy = dol). Madžar je krivo razumel in prevedel slovensko ime. Zveza s prošom ni verjetna, ker od prosa pač imamo pridevnike prosen, prosenast in prose, ničén,¹ ne pa prosečen, ki more prihajati le od proseči — preseči — presekati = izkrciti, predreti. Blizu Maribora imamo kraj Prosek. Sličnih imen imamo na Koroškem, v Primorju in na Češkem. Pomeni torej isto kakor Preseka. Stara nemška oblika Prozkeinsdorf daje slutiti, da se je vas slovensko imenovala Proskinja vas ali samo Proskinje, analogno z imeni: Kopinje, Mekinje, Šardinje, Vetrinje, Tinje i. t. d. Tudi Proskinje bi pomenilo kraj s prosekami, izkrcen kraj.

5. Rabenberg — Raven breg.

V občini Sladka gora blizu Cmureka se na novi tabli blišči poslovenjeno ime Vranji breg. Novo ime potrjuje star pregovor, da naglica nikjer ni dobra. Kraj je bil do zadnjih desetletij 19. stoletja popolnoma slovenski. L. 1882 je Schulverein otvoril tu ponemčevalno šolo, po vplivu šole in agitacije iz Cmureka je germanizacija hitro napredovala. L. 1900 je še bilo v Rabenbergu 127 Nemcev in 71 Slovencev, l. 1910 pa Nemcev 155, Slovencev pa samo 16. Kdor si na lastne oči ogleda kraj, mu je ime takoj jasno. Breg se razteza od vzhoda proti zahodu in mu je hrbet čisto raven. Slovensko ime je torej Raven breg. Ker Nemec naš v rad spreminja v b, je po čisto kratki poti nastal Rabenberg, ki seveda z vranami nima nobene zveze. Želeti je torej, da tudi iz občinske table odleti vran, ker Vranji breg je ljudstvu čisto tuj in je robska prestava krivo razlaganega nemškega imena.

6. Seibersdorf — Zibotja vas.

Seibersdorf je vas v apački kotlini, zahodno od Apač ob okrajni cesti, ki gre od Gornje Radgone proti Cmureku. Štajerski krajevni repertoriji imajo le nemško ime, tudi sosedno slovensko ljudstvo imenuje vas

¹ V celjskem okrajnem glavarstvu imamo kraj Proseniško.

Je z nemškim imenom. Nihče ne bi slutil, da se v tem imenu skriva lepa, slovanska korenika, ki je dala vasi ime natančno po kakovosti ondotnega zemljišča.

Ime Seibersdorf imajo na Štajerskem tri vasi. Ena je v hartberškem političnem in sodnem okraju, drugi dve v radgonskem okrajnem glavarstvu. Prve ne jemljemo tukaj v poštev, ker se prvič omenja šele l. 1371 kot Sefriczdorf. Slično se imenuje v istem okraju Seibersdorf leta 1355 Seyfridsdorf. Hartberška okolica je bila prav zgodaj ponemčena, oziroma gostejša kolonizacija izvedena po odgonu Madžarov. Možno je torej, da sta obe vasi dobili ime po kakem nemškem feudalcu-kolonizatorju Seifridu. Tudi nam kakovost ondotnega zemljišča ni znana. Drugače je pri obeh Seibersdorfih radgonskega političnega okraja. Njune historične oblike izključujejo izpeljavo iz osebne nemškega imena Seifrid.

Poleg Seibersdorfa v apački kotlini imamo vas z enakim imenom na levi strani Mure vzhodno od Sv. Vida na Vogalu (St. Veit am Vogau). Historične oblike teh dveh vasi se medsebojno pojasnjujejo in izhajajo iz iste korenike.

Seibersdorf pri Št. Vidu se imenuje že l. 1190 Sibotsdorf, potem leta 1399 Seybocz-, l. 1409 Seybots-, l. 1445 Seibes-, l. 1452 Seybes-, l. 1475. Seibots-, l. 1483 Seybotsdorf. Seibersdorf pri Apačah pa se prvič omenja l. 1445 Seybotsdorff, okoli 1500 pa že Seyberstorf. (Zahn, OB.)

Iz jezikovnega stališča je gotovo, da slovka Sey- (Sei-) odgovarja slovki Si-, oziroma Zi- v najstarejši obliki. Prvotno ime se je torej v nemškem izgovoru glasilo Sibot, slovenski Zibot. Ime Zibot (n. Šibot) ima še danes neki kraj pri Pišecah v brežiškem okraju. Pleteršnikov slovar ima besede: zibi = das Moorland, zibota = Moorgegend, zibljiv = schwankend (za ladjo). Tudi v ruskem jeziku pomeni zýbkij-zýbók': schwankend, locker, sumpfig; zýbún' in zýbkij grunt' pa Moorgrund.

Med pomenom »majati se« in »močvirnat« je povse naravna stvarna zveza. Na močvirnatih tleh voda večkrat dvigne zgornje, z mahom ali travo prerasle prstene plasti, ki se dejanski majejo, če kdo stopi na njih. Da je nam in Rusom bil ta pomen skupen, je umevno, če pomislimo, da smo nekdaž imeli skupno zakarpatsko domovino v močvirnatih predelih današnje Rusije. Najbrž smo Slovenci nekdaž imeli tudi samostavnik zibot (moškega ali ženskega spola?).

Obe omenjeni vasi sta se torej nekdaž imenovali Zibotja vas ali morda samo Zibot — Zibote. Kakovost dotičnega zemljišča se popolnoma ujema s tem imenom.

Enak je tudi izvor imena Seibuttendorf v občini Maggau, sodni okraj Kirchbach, ki se l. 1265 imenuje Sybotendorf, okoli l. 1300 pa Šibotn-, kar da sklepati na prvotno obliko Zibota.

Slično je s krajevnim imenom Zibika v sodnem okraju Šmarje pri Jelšah. Vulgarna etimologija razlaga to ime iz tega, da ima dotična ozka dolina podobo zibeli. Kdor pa je ob deževnem vremenu videl zibiško blato, bo rad pritrdil, da je kraj dobil ime od močvirnatih tal.

Naj se torej pri Seibersdorfu, ki po st. germainski pogodbi pripade naši državi, zopet uveljavi starodavno pristno domače ime Zibotja vas.

7. Siegersdorf — Svečane.

Svečane so kraj v občini Sladka gora v (bivšem) cmureškem sodnem okraju tik nad Muro. Kolikor je verjeti avstrijski statistiki, se je ta kraj v desetletju 1900—1910 močno ponemčil. L. 1900 so še naštevi v Svečanah 52 Nemcev in 41 Slovencev, l. 1910 pa 84 Nemcev in le 5 Slovencev. Pravilna slovenska oblika je le Svečane, ne Svečani, ker krajevna imena na »an« imajo množinsko obliko ženskega spola, prim. Poljané, Poljčane i. t. d. Ime ni v zvezi s svečo, marveč z večo, s starodavnim sodnim zborom, oziroma z uradom, slično Svečina v Slov. goricah.

8. Schönwart — Šambert.

Šambert je katasterska občina v politični občini Plodersnica v mari-borskem sodnem okraju, blizu Velke ali Marije Snežne. Slovenska oblika je očitno izopačenka nemškega imena Schönwart. Kako pride to nemško ime v ta čisto slovenski kraj, saj je celo pristranska avstrijska statistika l. 1910 našla tukaj le 36 Nemcev pa 173 Slovencev? L. 1383 se kraj imenuje Schonwart, l. 1406 pa Schönbart. Beseda je očitno zloženka od schön in wart. Srednjevisokonemško schoene, starovisokonemško scōni pomeni hell, glänzend, licht ter je v zvezi z germansko koreniko skau.¹ Prvotno nima pomena našega »lep« — latinski pulcher, marveč pomeni beschaubar, sehenswert. — Wart, starovisokonemško warta pomeni spähendes Auschauen (po naše preža) ter je v zvezi z staronordskim warda = bewachen, schützen. Vardo imamo v Slovenskih goricah v občini Partinje blizu Sv. Lenarta, pri Framu pa kraj Varta. Korenika var- je prešla tudi v slovenščino, kjer pomeni vardevanje: čuvanje in vardevavec čuvar, tudi glagol varovati je po Miklošiču v zvezi s stvnem. vara.

Poleg Šamberta na južni strani je Zgornje Gradišče, nekoliko nižje pa Gradiški vrh, katero ime nas spominja, da je tu stalo nekdanje neko branišče. Ime Schönwart je torej vsekako v zvezi z obrambno uredbo, ker se je odtod opazovalo, če se približuje morda sovražnik. Nemško poimenovanje da sklepati, da je ime nastalo takrat, ko so se po Slovenskih goricah uvedli strelski dvorci, mejna obramba proti madžarskim napadom. Ker so to institucijo organizirali nemški feudalci (v 11. in 12. stol.), je umljivo nemško ime.

¹ Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache.

Bolje bi seveda bilo, če bi v imenu Šambert prišla na površje že več ali manj vdomačena korenika var., ker je pa ime že vdomačeno, je iz stališča historične kontinuitete priporočati, da ostane pri dosedanjem nazivu Šambert.

F. Kovačič.

„Jezikovno ozemlje Srbov (Sorbov) na Saksonskem.“
(*Das wendische Sprachgebiet im Königreiche Sachsen.*)

Pod tem naslovom je izšla v časopisu »Petermanns Mitteilungen«, 65. letnik, 1919, zvezek za januar in februar, str. 7—11, razprava Dr. Otona Zimmermanna, ki zasluži, da si njene glavne podatke zabeležimo tudi mi.

Kot ostanek velikega naroda so se na Saksonskem, v Lužici in v sosednji Prusiji še ohranili slovanski »Srbi«; pri ljudskem štetju l. 1900 jih je bilo še 117.000, leta 1910 pa samo 111.000, ako se jim, in to po pravici, prištejejo vsi, ki so navedli dva materinska jezika, nemškega in srbskega (»vendskega«); takih je bilo na Pruskem 3.043, na Saksonskem pa 19.349.

Malodane brez izjeme, 107.000, prebivajo v združenem, dasi po nemških jezikovnih otokih pretrganem jezikovnem ozemlju Lužiškem na obeh straneh reke Spreve v širini 30—40 km in v dolžini 80—90 km od nekako 5—10 km južno Budišina do 10—15 km severno Hotebuza (Kottbus), vzhodno do mesta Mužakova (Muskau) ob Nisi (Neisse), zapadno do bližine mest Žamberk (Senftenberg) in Libnov (Lübbenau).

Na natančnem zemljevidu, pridejanem navedeni številki, je točno označena jezikovna posest Srbov napram Nemcem, in sicer po štetju v letih 1880 in 1910; razvidno je silno križanje obojih jezikovnih vplivov. Razprava sama našteva vse količkaj važnejše kraje, ki so v kakoršnemkoli oziru važni za narodnostno vprašanje. Pisatelj je znanstvenik, objektiven na obe strani. —

Na Saksonskem pripada srbsko jezikovno ozemlje trem glavarstvom, Kamnici (Kamenz); Budišinu (Bautzen) in Lubiju (Lobau). Pri ljudskem štetju l. 1910 se je v 188 občinah prizvalo 50 % in več prebivalcev k srbskemu, oziroma srbskemu in nemškemu jeziku; l. 1900 je bilo takih občin še 225, l. 1890 še 257, l. 1849 še 272; srbsčina je torej izza l. 1849 po obsegu nazadovala za eno tretjino. Ali pa pomenja ta zmanjšek obsega tudi zmanjšek srbsčine sploh? Ako se navedenim občinam prištejejo take, ki so v stiku z njimi in štejejo vsaj 5 % Srbov, tedaj dobimo 297 deloma srbskih občin in pokažejo se na nje sledeči pojavi:

1849	68.325	prebivalcev,	46.419	Srbov,	to je	67·94 %
1880	82.076	»	46.895	»	»	57·14 %
1900	93.100	»	42.862	»	»	46·04 %
1910	105.600	»	39.140	»	»	37·06 %

V tem širšem ozemlju je torej v vsaki števeni dobi srbščina padla za okroglo 10%; celotno število pa je med leti 1849—1880 kljub izgubi 15 občin celo naraslo; a izza leta 1880 je tudi celotno število začelo dosledno padati; »vendar je ta znižek srbsko govorečega prebivalstva le v prav posameznih slučajih privedel do popolnega izpodrinka v prejšnjem jezikovnem ozemlju.« Pač pa so prehajale večinske občine med manjšinske, manjšinske so se znižavale in najnižjim preti ponemčenje. Šole so nemško-srbske le tam, kjer je velik odstotek srbskih otrok; glede otrok se namreč v jezikovnem oziru vodi posebna statistika.

Značilno in zanimivo je dejstvo, da se katoliške občine ne samo krepko držijo srbske narodnosti, ampak v njej celo napredujejo; sem spadajo n. pr. južne občine glavarstva Kamnice, kjer narašča tudi število srbskih otrok; s skorajšnjim ponemčenjem teh občin očitno ni računati (str. 8). — Isto velja za katoliške občine glavarstva Budišina, ki so v stiku s katoliškimi Kameniškega glavarstva; vse te občine kažejo še leta 1910 80—100% čistih Srbov.

Hitro pa nazaduje srbščina v obrtnih krajih s pretežno protestantskim prebivalstvom, razen če so se priselili slovanski delavci (poljski, češki), ki pa ne povečujejo števila otrok.

Pisatelj zaključuje: Prihajajoč od vzhoda, se je srbščina v 6. stoletju razprostrla preko Labe in Sale in je bila pred 500 leti v Saksonskem kraljestvu še izven Lužice tako razširjena, da se je do leta 1420 v Mišenskem (Meissen) ozemlju rabila pred sodišči. Nato se je potisnila v meje Lužice, a se je tu ohranila do pred 100 leti skoraj neizpremenjena. Odtlej se prikazuje polagano, izza 1880 hitreje nazadovanje srbščine tudi med Lužičani; mesto Budišin je dospelo že v neposredno zvezo z nemštvom. Nemštvo napreduje. Nikakor pa ne kaže protestantski vzhodni del srbskega ozemlja iste odporne moči napram nemštvu kakor žilavost zapadnega katoliškega dela, na kojega uspešno ponemčenje ni računati; dvojezičnost Srbov ne pospešuje nemške narodnosti.

Dr. Jos. Tominšek.

Slovstvo.

Cvijić Jovan, *La Péninsule Balcanique. Géographie humaine.* Paris 1918. (Librairie Armand Colin, Boulevard Saint-Michel 103.) Str. 530 leks. form. 31 kart in risb v tekstu, 9 kart izven teksta. — Cena knjigi je bila meseca febr. 1919 v Parizu 24 fr., medtem se je kajpada znatno zvišala.

Na pobudo prvaka francoskih geografov, med tem umrlega Pavla Vidal de la Blache, je imel prof. Cvijić od januarija 1917 do konca

šolskega leta 1917/18 na staroslavni Sorbonni predavanja o zemljepisu balkanskega polotoka, zlasti o balkanskih narodih. Prvotno se je pečal v prvi vrsti s fizikalnim zemljepisom Balkana, toda že vojne l. 1912—1913, zlasti pa še svetovna vojna in predavanja na Sorbonni so potisnila v ospredje antropološko geografijo. Tako je nastala knjiga, s katero želim seznaniti naše izobraženstvo, ker je to sedaj gotovo najboljše delo o balkanskem polotoku v antropološkem oziru. V poštev se jemlje pač tudi fizikalna geografija, a le, kolikor je nujna podlaga antropološki.

Upamo, da bo učenemu pisatelju mogoče, v novi izdaji podati celotno geografijo balkanskega polotoka, ker bi za naše narodno gospodarstvo bilo zelo važno, dobiti zanesljive podatke o kakovosti naše zemlje, nje zakladih in silah. Veliki državni preobrat je tudi v antropološkem oziru že v marsičem prehitel delo. Odstavek o slovenskih zemljah je manj natančen, govori pač o slovenskem tipu, a na razlike v okviru tega tipa se ne ozira, ker g. pisatelj ni imel priložnosti, natančneje opazovati slovensko ljudstvo. Njegovo izvajanje se opira vedno na lastno opažanje, saj je od l. 1887—1915 potoval leto za letom po jugoslovanskih zemljah, njegova knjiga je sad 30 letnih študij in opažanj. Seveda, vse zemlje, koder prebivajo Slovenci, tudi ne spadajo k Balkanu v pravem pomenu, vendar pa tvorijo njegovo preddurje in so vsled državne pripadnosti pritegnjene k Balkanu, saj se je celo stara Avsto-Ogrska imenovala v gotovem zmislu balkanska država. Pisatelj tudi sklepa svoje delo s priznanjem, da bodo Slovenci v novi državi imeli zelo važno ulogo kot najzapadnejša in najindustrijalnejša narodna skupina jugoslovanske države.

Obilno gradivo je razdeljeno v dve knjigi. Prva razmotriva geografično osredje in njega razmerje do človeka, druga pa opisuje psihične osebine Jugoslovanov.

Balkanski polotok je v geografskem in geološkem oziru posredujoč člen med Evropo in Azijo, s katero je bil nekdanj zvezan; šele v pliocenski in diluvialni dobi so se znižale doline, ki dandanes tvorijo morske ožine v Bosporu in Dardanelah. Tektonska struktura na Balkanu kaže v glavnem iste znake, kakor gorovje v Prednji Aziji, z evropsko celino pa veže polotok na zahodu dinarsko gorovje, ki se stika z Alpami, na vzhodu pa polukrog balkansko-karpatskega gorovja. Proti severu tvorita Donava in Sava naravno mejo balkanskega polotoka, toda od stoka Kolpe v Savo navzgor ni lahko določiti meje. Cvijić smatra za najnaravnejšo mejo nadaljni tok Save, dokler se dinarske planine ne srečajo s Karavankami, od katerih jih loči ljubljanska kotlina. Na zahodu pa je meja Soča. Cela Kranjska s Krasom spada torej k balkanskemu polotoku, Istra je le sekundarni polotok balkanskega polotoka. Nima pa balkanski polotok tako izrazite mejne črte, kakor so n. p. Pireneji za Pirenejski polotok, ker zlasti etnografski moment prestopa vse omenjene meje.

Geografska sorodnost in krajevna bližina daje že naprej slutiti, da se bo na Balkanu poznal vpliv Prednje Azije tudi v civilizatoričnem oziru, pisatelj nam res tudi kaže vpliv egejske, micenske, helenske, zlasti pa bizantinske azijsko-evropske civilizacije. Zlasti materialna civilizacija,¹ skoraj večina žitaric je prišla na Balkan iz zahodne Azije, kakor: ječmen, žito, oves i. t. d., slično lan in konoplja, trta in oljka, razno sadno drevje, obdelovanje z oralom i. t. d.

Podolja in usednine, ki so določevale smer prometnim cestam, so deloma longitudinalne, od juga na sever, deloma transversalne, od zapada na vzhod. Med prvimi je posebno važno podolje Morava—Marica in Morava—Vardar, ki veže Belgrad s Carigradom in Solunom, potem pa podolje Donave in Save, ki veže Belgrad s Pešto in Ljubljano ter z Reko. Transversalne črte vežejo Jadransko morje z znotranjostjo Balkana ter s prej imenovanimi longitudinalnimi podolji. Te črte zadevajo sicer na razne potežkoče, ki so se pa dale premagati že v starih časih, zlasti pod rimsko upravo. Prva prometna zveza, ki so jo napravili Rimljani, je bila via Egnatia, ki je šla od Drača po dolini Škumbije čez Ohrid in Voden do Soluna, potem pa ob obali do Carigrada. V rimski dobi in v srednjem veku zelo važne so bile tudi črte, ki so šle od Kotora, Dubrovnika in Spljita v znotranjost Balkana. Po njih so Rimljani obvladali Balkan, kar je zelo važno za današnje mednarodne razmere. Ako Italijni dandanes trdijo, da zahtevajo iztočno obal Jadrana za to, da zavarujejo meje Italiji, je to le hinavski izgovor, za katerim se skriva težnja, obnoviti stari rimski imperij na Balkanu. Tu ne gre za varnost Italije, marveč za neodvisnost balkanskih držav. Ni težko z geološkimi in geografskimi razlogi zavrniti italijansko trditev, da naravne (in strategične) meje Italije gredo ob razvodju med Jadranskim morjem in Savo; celi dinarski zistem je integralni del balkanskega polotoka in povse naravna meja Italije je Jadransko morje.

Zelo poučna so v prvi knjigi poglavja o geografskem vplivu na prebivalstvo pa o preseljevanju balkanskega prebivalstva. Pisatelju so pri tem dobrodošle temeljite predštudije geografskega instituta na belgrajskem vseučilišču (večinoma pod Cvijičevim vodstvom), objavljene v publikaciji »Naselja«, ki jih je izdala belgrajska akademija v X. zvezkih (1902—1914). V poštev so jemali celo one Srbe, ki so se naselili na Kranjsko in na Štajersko. Od velikih invazij in preseljevanj začetkom srednjega veka so razločevati t. i. metanastatične selitve (μετανάστασις = sprememba bivališča), ki jih je povzročila deloma turška sila, deloma lakota. Za razumevanje etničnih skupin in razlik v okviru istega naroda je ta selitveni po-

¹ Mi bi rekli materialna kultura, toda nemški terminus „Kultur“ je pri Francozih spraval ta pojem ob ves kredit, zato se v francoščini ne rabi beseda „culture“, marveč le „civilisation.“

kret zelo velike važnosti. Žal, da je med nami Slovenci ta tvarina še zelo slabo obdelana. Jugozahodni in vzhodni rob balkanskega polotoka zavzemajo inorodni narodi: Grki, Turki, Albanci in Aromuni, kontinentni blok pa Jugoslovani. Pod geografskim, klimatičnim, etničnim, obče civilizatoričnim vplivom so se razvili različni tipi mest, vasi in hiš.

Druga knjiga razmotriva psihične posebnosti Jugoslovanov. V glavnih potezah so najprej slavisti dognali, da se med vsemi Jugoslovani nahaja neki skupni tip; od Ljubljane do Soluna, od Soče do Črnega morja so jezikovne razlike le neznatne. Isto se pa da dognati tudi glede prvotnih običajev in ljudske koncepcije. Te skupne poteze so tem bolj pomenljive, ker so se razni deli jugoslovanskega naroda razvijali v povse različnih historičnih in civilizatoričnih odnošajih ter med seboj niso bili v nobenem stiku, n. pr. Bolgari pa Slovenci in Hrvati. Vendar se pa dobe tudi psihične razlike, ki dajejo podlago za razne skupine. Cvijič jih je razvrstil v dinarski tip, kamor prišteva tudi kraške Slovence, centralni tip, balkansko-orientalski tip in panonski tip, v katerem je zopet razločevati slovenski ali alpski tip — zahodno od Zagreba, kjer prevladuje staro prebivalstvo, ki izvira iz prvotnih doseljencev, vzhodno od Zagreba je pa prebivalstvo močno pomešano z balkanskimi priseljenci, zlasti dinarskega tipa.

Zanimiva je Cvijičeva sodba o Bolgarih in Macedoncih. Pisatelj priznava (str. 478), da je Srbinu v sedanjih razmerah zelo težko, govoriti o bolgarskem značaju, a zagotavlja, da je tudi ta oddelek obdelal z istim kritičnim duhom kakor ostale. Kot turansko-slovanska mešanica se Bolgari najbolj razlikujejo od ostalih Jugoslovanov, kar je pustilo sledove tudi v njih duševnem žitju.

Bolgar je resnoben, temen, poezija življenja mu je malo mar, je sebičen, krut, sicer pa delaven, varčen, trezen.

O Macedoncih sodi tako-le (str. 419): Arhaično slovanska masa, brez določene narodne svesti. V svojih historičnih tradicijah nima nobenih odnosov do Bolgarije, do Srbije nekaj malega; pač pa so krstina slava, združno življenje in nekatere druge folkloristične posebnosti srbskega izvora. Po Jagičevi sodbi tvorijo macedonska narečja južno od Prilepa prehod od srbskoirvaškega k bolgarskemu jeziku. Bolgarske težnje pisatelj zavrača, a je dokaj umerjen v svoji sodbi v prilogi Srbiji. *F. Kovatič.*

Vengust J., *Seznamek prekmurskih občin* (krajev) z označbo pošte in z zemljevidom. Radgona 1919. M. 8°, str. 16.

Pisatelj poudarja v »Pojasnilu«, da je imel pri sestavljanju tega imenika pred očmi zgolj praktičen pomen in zato ne more prevzeti odgovornosti, ali pisava imen odgovarja vsem jezikoslovnim pravilom ali ne. Pravilno pisavo da bodo morali poklicani strokovnjaki večinoma šele določiti.

Praktičnemu namenu je v prvi sili knjižica brezdvomno ustregla in bo služila za podlago tudi bodočim raziskavam o prekmurski toponomastiki. Kolikor je v naglici in v danih okoliščinah bilo mogoče, ima knjižica več ali manj zanesljivo podlago. Imenik s statističnimi podatki dr. Slaviča, katerega se je pisatelj posluževal, je povzet iz uradne starejše in novejše ogrske statistike, kot domači rojak je bil merodajen pač tudi g. Klekl, ki je pisatelju pomagal. V koliki meri so pa uradne statistične knjige podale prava, v ljudstvu živeča imena in v koliki meri je tu g. Klekl zadel pravo, bo seveda mogla dognati le natančna historična in jezikovna (dialektološka) raziskava, kar pa ta čas še ni mogoče. Treba bo zaledovati historične oblike krajevnih imen v starili listinah in matrikah ter zasledovati ljudsko izgovarjavo. Sedaj še pa nimamo pregleda, kaj je vse madžarska historio-grafija že objavila o Prekmurju in kaj se še da dobiti v arhivih. Tudi vpogled v stare cerkvene matrike bo mogoč šele, ko se odstrani sovražna nezaupnost dotičnih, madžarsko mislečih krogov. Vsekako je želeti, naj se pri končni določitvi prekmurskih krajevnih imen ne gleda toliko na pravila književnega slovenskega jezika, marveč na historične oblike in dialektološke zakone prekmurske slovensčine. Krajevna imena so važen del narodnega folklorističnega zaklada in le v svoji pristni obliki vzbujajo zanimanje zgodovinarjev in jezikoslovcev.

Primerjaje prekmurska krajevna imena z našimi na Sp. Štajerskem, smo našli 57 slučajev, kjer so popolnoma enaka ali blizu enaka imena tudi pri nas in sicer ne le med panonskimi Slovenci levo od Drave, marveč tudi desno od Drave. Primerjanje s hrvaško toponomastiko bi gotovo te slučaje še pomnožilo; prekmurska Tišina n. pr. ima vrstnico ob Savi severno od Siska.

Ko se je v Parizu v etnografski sekciji naše delegacije razpravljalo o Prekmurju, se je sprožilo tudi vprašanje, so li Prekmurci ostanki prvotnih Slovencev pred madžarsko invazijo, ali so se marveč naselili tod pozneje, pod pritiskom turške sile. Historično zasledovanje krajevnih imen v Prekmurju bo zelo važno tudi za rešitev tega vprašanja, ki je po našem prepričanju rešiti v prvem zmislu, poznejši selitni vrinki in sunki pa seveda s tem nišo izključeni.

F. K.

„Slovenske Gorice“ (Die Windischen Bühel, von Johann Sölch, Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft in Wien, Band 62., 1919, Nr. 5, SS. 220—226, Nr. 6, SS. 141—276).

To je prva monografija, ki v celoti razpravlja o Slovenskih Goricah in se na podlagi lastnega očitvidstva ter z uporabo raztresenih virov peča z vsemi stranmi tega zanimivega ozemlja, ki je po Bartschevih romanih postalo znano najširšemu nemškemu občinstvu, a še ni našlo slovenskega zemljepisca. Spis profesorja Sölcha je nastal v zadnjih dveh letih svetov-

ne vojne in je bil završen tik pred ugotovitvijo mej naše države; zato izzveni v tožno obžalovanje, da bodo ti lepi kraji pač odslej odtegnjeni nemškemu vplivu. Sicer pa je razprava, kakor se spodobi, strogo znanstvena; edino za muhavost smatramo doslednost, s katero se slovenski prebivalci teh Goric imenujejo »Winden«, po starem nemškem nazivanju in po izrazu Windische Bühel.

Vsebina monografije je v glavnih potezah sledeča:

Ime Goric, značilno za prebivalstvo in krajevno obliko (Slovinci, gorice), je staro tričetr tisočletja in stoji v nasprotju z nemškim gričevjem in jarkovjem (Deutsches Hügel- und Grabenland), ki se razteza severno od njega.

Meje Slovenskih Goric so na jugu Drava, na severu Mura, na zapadu segajo do Kozjaka in Remšnika; na severozapadu meja ni prav izrazita, tvori jo najbolje proga v črti reke Gomilnice (Gamlitz); proti vzhodu se Sl. Gor. bolj in bolj znižujejo in prehajajo polagoma v nižino Medjimurja. Nemški vpliv je, kakor pravi pisatelj, uspešno prodiral le v severozapadu.

Delijo se Sl. G. po smeri Pesnice in Ščavnice prav razločno v 3 panoge: 1. Južni del se razteza od Kozjaka v daljavi približno 30 km do Ptuja, kjer se na obeh straneh Rogoznice čepi v dva končaja. 2. Glavni del se razteza severno od Pesnice in od njenega izliva severno od Drave do stare ogrske meje v daljavi pribl. 70 km in se nadaljuje še onstran meje. 3. Najkrajši (25 km), najožji in najnižji je severni del med Muro in Ščavnico; pri Cmureku je ozko zvezan z glavnim delom.

Zareza od Cmureka po dolini Velke deli glavno panogo v 2 dela, vzhodnega in zapadnega. — Zdi se, da je pokrajina od Cmureka proti Sv. Lenartu imela najprvotneje ime Slovenskih Goric.

Tvorba in oblika. Z vseh razgledišč se nudi isti pogled: zmes gričev, dolin, vrhov in sedel, vinogradov in gozdov, polj in travnikov, v vseh višinah nabroj dvorov, belih hiš in selišč, cest, stez in povsod lepil cerkva; »pestra menjava v posameznostih in vendar skoraj utrudljiva enoličnost v celoti: to so vtisi, ki se opazovalcu nehote vsiljujejo« (str. 225).

Prevladujejo v pokrajini griči, »gorice«; z okroglimi glavami, ločeni po plitkih sedlih, se združujejo v dolge proge, celo 10—12 km. Kopice manjših pogorij se jim pridružujejo, vrivajo se kakor straže v doline. Od-rastki so proti zapadu krajši nego proti vzhodu; glavni greben pada proti zapadu često neposredno v dolino; razvodje potokov je uavadno daleč proti zapadu porinjeno, spremlja pa vzhodni breg čisto blizu. Južni pritoki so neznatni, vsi večji prihajajo od severa. (Te prikazni skuša Sölch na str. 226 razložiti in utemeljiti).

Nadaljnja znamenitost je, da ostajajo višine vrhov preko obsežnih daljav v istem nivôju in da se da opazovati več takih nivôjev eden nad

drugim; nižji nivôji se prikazujejo v dolinah navzdol v kopah ali grebenih, v dolinah dalje navzgor pa se dajo spoznati kot pomoli ali police. — Pisatelj navaja in zasleduje nekaj takih primerov. Najznačilnejši je okrožje Sv. Lenarta (st. 241 id.). Glavni del trga Sv. Lenarta, cerkev in tržišče, leži na dolgem hrbtu, visokem 255—260 m, t. j. 20—25 m nad dolom sosednje Velke; ta del tvori že II. nivô, dočim spoznamo I. (najnižji) nivô (le 10—15 m nad dolom sotoka Pesnice in Velke) v nekaterih valovitih gromadah, kakor se nahajajo v isti višini tudi ob srednji in dolnji Pesnici. Cesta Sv. Lenart—Sv. Jurij (280—285 m višine) leži v III. nivôju, križ (295 m) pripada IV. nivôju, Kremberg in Spodnji Gasteraj sta v V., Zgornji Gasteraj v VI., Ploderšnica in Gradišče v VII. (365—370 m), pri Zgornji Velki je nivô VIII. in vrh Zgornje Velke je IX. nivô. Vsi ti nivôji se dajo i drugod zasledovati.

Na str. 245—255 se govori o sestavu, razvoju, sploh o geologiji, temeljito, kolikor je, kakor pravi pisatelj, na podlagi dosedanjega materiala mogoče. V podrobnostih ne moremo posneti tega važnega dela študije; najjasneje so izražene tvorbe litvanskega apnenca, ki tvorijo med Špiljem in Št. Iljem pravcato ploščo, a so raztresene tudi drugod.

Ozemlje Sl. Goric je tvorilo v dobi starejšega miocena morska tla blizu neke doslej še nedognane obale in ni bilo posebno globoko. Izdatnejše nasipine so nastale šele v srednjem miocenu. V sarmatski dobi se umika morje proti vzhodu, spojeno s prerivanjem gruščca; sarmatski grušč je v Slov. Goricah redek, kajti vode, ki so se tu izlivala v morje, so dosepele vse iz laporjevega, glinastega ali peščenega ozemlja, nasutega tam od starejših morij. Vztrajali so le litvanski apnenci. — V zgradbi pa se je tudi pozneje mnogo izpremenilo, osobito vsled zveze z Dravskim pogorjem, ki se je pač še v pozni dobi dvigalo. — Ker tla sestajajo iz težko prodirnega kamnja, se reke niso mogle globoko udirati, razširjale pa so svoje porečje, često že izza izvira. — Pod vplivom ledenikov S. G. niso stale niti v ledeni dobi.

Podnebje (str. 255—258) je izrazito celinsko z velikimi nasprotji med poletjem in zimo. Ker pa so vremenske postaje le v obrobnih mestih Radgona, Ptuj, Maribor), ni mogoča zaključna presoja. Radgona je imela v letih 1851—1900 povprečno toplino v januarju — 3·2°, v juliju 20·1°, torej letno spremeno 23·3°. Malodane isto toploto imata v juliju Maribor (20°) in Ptuj (20·6°), dočim je njun januar milejši (Maribor — 2·3°, Ptuj — 1·7°). Nižja januarska toplina v Radgoni se razlaga iz mrzlega pasa Panonske nižine ob Muri, ki vpliva na Radgono, a se najbrž omiluje v ostalem delu Slov. Goric. Tam doli ob Muri se kaže tudi največje nasprotje med skrajnima toplinskima merama: 60°; takisto je tam toplinska razlika med jutrom in popoldnevom največja (v juniju 8°, v juliju 8·9°, v avgustu in septembru 9·8°); v notranjem in zapadnem delu Sl. Goric je ta razlika si-

gurno manjša. — Značilno za Sl. Gorice je tudi povprečno visoko število dni s toploto nad 20°; v Gradcu je bilo takih dni v dobi 1881—1900 le 32·2 na leto, v Radgoni pa 59·2 in v Ptujju celo 62·5; ta prednost je zelo važna za vinorejo.

Tudi glede padavin se kaže sosesčina ogrske nižine: v zgodnjem poletju trajno, včasih 14 dnevno deževje; v avgustu pa trajna suša. Pozimi je vobče malo padavin. — Povprečno največ padavin (1037) ima Sv. Jakob. — Vetri so največ mokri jugozapadni in suhi jugovzhodni; suhi vetri povzročajo včasih hudo škodo. Ob suši usahnejo tudi večje reke (Pesnica, Velka, Ščavnica) skoraj docela, v deževju pa silno naraščajo in povzročajo obsežne povodnji.

Gozdi so prvotno pokrivali pač malodane vse gričevje; zdaj je večjih šum (osobito so listnate) prav malo, največ na severnih pobočjih; podrasti je kaj malo, zato pa se nabere mnogo in dobre stelje. Slovencu najljubši drevesi sta lipa in kostanj. — V dolinah in na zložnih pobočjih se raztezajo žitna polja; seje se pšenica, ječmen, koruza, tudi oves in proso; ajda še lepo dozori. Sadi se mnogo krompirja, repe in zelja, buč, graha in fižola. Ob hišah se skrbno neguje vsakovrstna zelenjava, pa tudi mnogo cvetlic. — Zelo razvito je sadjarstvo; ni hiše brez sadovnika. Največ se pridela jabolk, dokaj tudi hrušk, češpelj (sliv), breskev, mnogo orehov. Svetovno znane pa so Gorice po vinoreji; vsak večji posestnik ima tudi svoj vinograd, mnogi vinogradi pa so last mestne gospode. Najboljši vinogradi so v laporastih in peščenih prisojnih pobočjih gričevja ob severnem koncu Drave (od Kamnice navzdol do onstran Maribora) ter v Ljutomerskih gorica.

Domača živinoreja je zelo razvita; slovenski kmet zna ravnati z živino. Njegovo bogastvo je v prvi vrsti v goveji živini, ki se po nekod (n. pr. v Pesniški dolini) še pase na prostem, ter v svinjereji, ki je na glasu kot vzorna; v vzhodnem delu cvete tudi konjereja. Redi se ogromno število kuretine vsake vrste; po širnem svetu znani »štajerski kopuni« so se razpošiljali v velikem številu odtod, jajca so se prodajala v silnih množinah v Švico in na Francosko. — Nazaduje pa čebelarstvo.

Zelo ubožne pa so Sl. G. na rudninah; nimajo ne premoga, ne železa ne dragih kovin. (V tem se S. moti.) Ker v njih tudi ni pripravnih večjih vodnih moči, zato jim ne dostaja industrije; imamo le nekaj pekarn, malih mlinov in žag.

Večjih naselbin po Gorica ni. Prebivalci so se ogibali nižin, in so se naselili najraje na vzvišenem prostoru, večkrat celo na vrhu in bolj vsak zase, kjer je pač imel obdelovati svojo zemljo. Tako je nastala pestra naselbinska slika, značilna za naše Gorice. Dolinske naselbine so nastale le v vzhodnem delu, kjer so doli že širši, ali pa ob stiku dveh dolov. — Enotnega tipa poslopij menda ni; sicer pa še stvar ni preiskana

Zelo navadna je združitev lišnega in gospodarskega poslopja. Poslopja so vsa čedna, navadno pobeljena, ob njih je vrt in sadonosnik, značilni so klopotci. Vse cerkve so lepe, nekatere celo mogočne stavbe.

Prebivalstvo je v daleko pretežni večini slovensko. Nemški vpliv je vzhodno južne železnice nazadoval, na zapadu in posebno severozapadu napredoval. Nato govori pisatelj z nemškega stališča o narodnostnem položaju pred vojno in pravi na str. 271: »Vojska pa je uvedla izpremembe, kojih učinki so nedogledni.«

Končno razpravlja pisatelj še o prometnih razmerah, ki, kakor vemo, v Slov. Goricah niso prav nič ugodne. *Dr. Jos. Tominšek.*

Društveni glasnik.

Odborove seje od začetka l. 1919 do konca marcija 1920 so bile v vsem štiri. V seji dne 9. julija 1919 se je odobril račun za l. 1918, ki je izkazal 25.477·59 K dohodkov in 13.352·45 K izdatkov, torej prebitka 12.125·17 K, kjer je pa všteti tudi sklad za izdajo Štrekljeve historične slovnice v znesku 2.520·25 K, ki za pravo ni last „Zg. dr.“, marveč se odstopi Matici Slovenski, kadar začne s prevzeto izdajo te slovnice, kar v dosedanjih razmerah ni bilo mogoče.

V seji dne 17. oktobra 1919 se je sklenilo, obrniti se na nemško društvo „Museumsverein“, da odstopi društvu prostor za muzejske predmete ter se obe muzejski zbirki združita in si vsako društvo pridrži lastninsko pravico do svojih predmetov. Začetkom l. 1920 se je preselitev izvršila.

V seji dne 23. decembra 1919 se je načeloma sprejel predlog, da društvo odstopi svojo knjižnico za javno študijsko knjižnico v Mariboru pod pogojem, da jo država vzame v svojo last in oskrbo, mestna občina pa da primerne prostore. — Z ozirom na silno draginjo in primeroma nizko udnino se obseg „Časopisu“ skrči na tri pole.

V seji dne 6. marca 1920 se je odobril račun za l. 1919, ki je izkazal 20.880·78 K dohodkov in 9.753·02 K izdatkov, torej prebitka 11.127·06 K. Ta prebitek pa je le navidezen, ker je račun tiskarne bil dostavljen tik pred sejo in še torej ni bil poravnani ter je med dohodke všteti tudi sklad za izdajo Štrekljeve historične slovnice (2.520·35 K), torej dejanski prebitek znaša le 1.924·91 K. Z ozirom na draginjo in slabo gmotno stanje zviša odbor ceno prej izdanim publikacijam za 100 % in se sklone, obrniti se s posebnim pozivom na slovensko občinstvo za pristop k društvu in podporo društvenih ciljev.

Letnik XV. (1919) Časopisa je obsegal s kazalom vred 10 1/2 tiskanih pol. Račun v tiskarni je znesel s poštnino vred 6.681·80 K. Udnine

ki se je sicer zvišala na 10 K, je bilo za l. 1919 vplačane 2.149 K, zaostale naročnine za prejšnja leta 379 K in naprej 292 K. Razen tega so denarni zavodi dali društvu 660 K podpore in drugi dobrotniki 200 K, skupaj 3.680 K. Ako se ti stroški primerjajo z dohodki, je imelo društvo pri „Časopisu“ izgube okroglih 3.000 K. Ako se še vzamejo v poštev pisateljske nagrade, pa najemnina za muzejske in knjižnične prostore, si lahko vsakdo predstavlja, v kakem položaju se nahaja društvo.

Ob sklepu te številke je imelo društvo 395 rednih članov.

Nekrologi.

Slovensko znanstvo in posebej „Zg. dr.“ je zadnji čas zadela dvojna bridka izguba: V treh tednih sta umrla drug za drugim dr. Stegenšek in raynatelj H. Schreiner. Oba sta stala ob zibelci našega društva in bila skoraj ves čas odbornika.

Dne 26. marca t. l. je zatisnil oči v najlepši moški dobi 45 let dr. Avguštin Stegenšek, profesor cerkv. zgodovine, prava in umetnosti na mariborskem bogoslovnem učilišču. Rojen 7. jul. 1875 pri Sv. Lenartu nad Laškim, je dovršil z izvrstnim uspehom gimnazijske in bogoslovne nauke v Mariboru, postal leta 1898 duhovnik, potem je od leta 1899 do 1902 nadaljeval svoje umetniške in arheološke študije v Rimu in l. 1906 postal doktor modroslovja na graški univerzi.

Bil je izredno nadarjen in marljiv, zasnoval je velike načrte glede proučevanja in objave domačih umetniških spomenikov, izdal l. 1905 opis umetniških spomenikov v dekaniji gornjegrajski, l. 1909 pa v dekaniji konjiški. L. 1914 je začel izdajati poseben umetniški list „Ljubitelj krščanske umetnosti“, izšli so le 4 zvezki, potem ga je bojna vihra zadušila. Tudi našemu „Časopisu“ je bil marljiv sotrudnik. Omenimo le važnejše njegove spise, objavljene v „Časopisu“. V IV. letniku (1907) je temeljita razprava „O razvoju župnijskih mej in o deželosodni razdelitvi v konjiški dekaniji.“ V. letn. (1908): O Veliki Nedelji in podobnih krajevnih imenih. VI. letn. (1909) dva krajša spisa: o gotskih freskah pri sv. Mohorju na Kozjaku pa o starinskih najdbah v Razborju nad Loko pri Zidanem mostu. VII. letn. (1910): zelo važen spis o najstarejši zgodovini gornjegrajskega okraja. VIII. letn. (1911) o početkih Jurkloštrske kartuzije. X. letn. (1913): Iulijan Valens, ptujski protiškof. Razen tega je od njega več književnih ocen in krajših spisov. Zadnja njegova spisa sta v lanskem letniku: Iz polja baročne ikonografije in Gotske freske v cerkvi sv. Duha v Slov. Gradcu.

O cerkveni umetnosti je mnogo pisal tudi v bogoslovnem listu „Voditelj“. Tudi v nemškem jeziku je objavil več spisov.

Njegovi velikopotezni znanstveni načrti so ostali žalibog radi pre-rane smrti večinoma nedovršeni.

Henrik Sehreiner je bil rojen v Ljutomeru 1. jul. 1850. Ker mu je oče umrl, še preden je začel hoditi v šolo, se je mati-vdova težko odločila, dati sina študirat. A s štipendijo dekana Cvetka mu je bilo šolanje olajšano. Leta 1863 je vstopil v mariborsko gimnazijo in je leta 1871. z odliko prebil zrelosten izpit, potem je služil kot enoletni prostovoljec pri 21. (češkem) polku na Dunaju. Po končanem vojaškem letu je postal poročnik pri 47. peh. polku. Istočasno je prišel za domačega vzgojitelja v hišo takratnega finančnega ministra De Pretis-a in je ob enem nadaljeval svoje študije, prirodopisje, matematiko in fiziko.

Dopoldne je poslušal predavanja na vseučilišču, popoldne se je do pozne večeri ukvarjal s svojima gojencema, ponoči pa se sam učil. Leta 1881 je kot nadporočnik pri kranjskem deželnoqrambovskem bataljonu št. 24 dal slovo vojaškemu stanu ter se popolnoma posvetil učiteljski službi. Že l. 1876 je nastopil prvo službo kot suplent na gimnaziji v 9. okraju na Dunaju, ob enem pa je nadaljeval svojo službo pri ministru. Zapustivši l. 1877 privatno službo, je prišel za suplenta na učiteljišče v Bolcanu, kjer je l. 1878 postal profesor in služboval ondi do l. 1890, ko je postal ravnatelj na učiteljišču v Mariboru, katero službo je vestno opravljal do svoje smrti 14. aprila 1920. Kmalu po nastopu ravnateljske službe v Mariboru je postal tudi predsednik izpraševalne komisije za meščanske in ljudske šole.

Rajni si je na prošnjo M. Slekovca sam spisal kratek življenjepis za ljutomersko kroniko, iz katerega smo povzeli te podatke.

Ravnatelj Sehreiner je bil zelo plodovit pisatelj v naravoslovni in pedagoški široki. Dasiravno zgodovina ni bila njegova stroka, je vendar ves čas — izvzemši eno društveno periodo — bil v društvenem odboru „Zgod. društva“ ter podal marsikateri praktičen nasvet. Prvo leto je vsled bolezni takratnega predsednika M. Slekovca on kot podpredsednik načeloval „Zgodovinskemu društvu“, dokler ni bil izvoljen sedanji predsednik g. dr. Turner.

Obema umrlima gospodoma soustanoviteljema našega društva blag in trajen spomin!

Knjižno naznanilo.

(100% drag. doklada.)

»Časopis« I.—XIV. po K. 10.—, letnik XV. K. 20.—

Zgodovinska knjižnica I. oddel., I. zv.: Krajevne kronike. Cena 40 vinarjev.

Zgodovinska knjižnica. II. oddel. Prazgodovinske izkopine. Cena 90 vinarjev.

Janežičeva Slovnica. Spisal Gabrijel Majcen k pedesetletnici „Slovenske slovnice“ Antona Janežiča. 40 vin.

Dr. Matija Prelog. Spisal dr. Karol Verstovšek. Cena 40 vin.

Fr. Kovačič: Trg Srednje, Krajepis in zgodovina. Broš. K. 12.—

Fr. Kovačič: Nadžupnija Sv. Kille pri Rogški Slatini. Broš. K. 3.—

Fr. Kovačič: Domoljanski samostan v Pljuju. Zv. I.—II. Cena obema K. 5.—

Kuhar, Stevan: Narodno blago vogrskij Slovencev. Cena K. 0.60.

.....
Predloživa je sprejelo la svoj čas ocenit:

Čipiko Ivo: Iz solunskih horda. Beograd 1919. C. 4.50 din.

Popović dr. Vasilj: Istorijska Jugoslavena. I. Sv. Sistemski pregled srednjevečnog razvoja zemlje i naroda. Sarajevo 1920.

Hofman J.: Průvodce sbírkami Waldesova Muzea v Praze—Vršovicích. V Praze 1919.

Zprávy Waldesova Muzea knoflíků. Praha—Vršovice 1917.

Waldesovo Muzeum. Sbirka knoflíků a šatných spinadel. V Praze—Vršovicích 1918.

Poziv.

Z državnim preobratom smo prevzeli velike kulturne naloge, tem večje, ker tukaj ob severni državni meji treba paralizirati tuji, dokaj močen, a naši državi več ali manj sovražen kulturni vpliv. Ni bilo majhnega pomena, da je naša mirovna delegacija mogla pred svetom pokazati na stvarne kulturne uspehe, ki so jih Slovenci v kljub najneugodnejšim razmeram dosegli v Mariboru in v marsičem celo prekosili veliko srečnejše Nemce. Ti uspehi kajpada ne obstojajo v prirejanju plesov in veselja, tudi ne v premoči te ali one politične stranke, marveč pred vsem v literarno-znanstvenem in gospodarskem delu.

Skrajno slabo ubožno spričevalo za slovenstvo bi bilo, če bi sedaj, ko smo postali gospodarji na svoji grudi, v znanstvenem in literarnem oziru zavlado mrtvilo v Mariboru. Naj nam torej nihče ne očita separatizma, če glasno poudarjamo, da Maribor mora ostati duševno ognjišče za severni kot naše države, ki ga predstavlja bivša Spodnja Štajerska s Prekmurjem in vzhodnim delom Koroške. Bogato zgodovinsko in narodopisno gradivo — dostavimo še tudi prirodoslovno — te zemlje zahteva mnogo delavnih moči in se da le iz bližine obvladati. V oddaljenih centrih, n. pr. v Ljubljani ali Zagrebu bi se tudi paznemu očesu marsikaj izmuznilo, to in ono bi se oddaljenim opazovalcem zdelo brezpomembno, a vendar ni brezpomembno.

Obračamo se tedaj z glasnim pozivom na našo javnost in na vlado: nikar ne prezirajte velikih kulturnih nalog, ki smo jih prevzeli tukaj ob severni meji z osredjem v Mariboru.

Vkljub sedanji nepopisni in še vedno rastoči tiskarski draginji se društvu in „Časopisu“ lahko pomore:

1. če se vsaj podvoji število članov, ki bodo voljni plačevati tudi večje udnine kakor 10 K,

2. če bodo naši denarni zavodi posnemali denarne zavode drugih narodov, ki velikodušno podpirajo raziskavo domače zgodovine, umetnosti in narodopisja;

3. če se bodo med posamezniki, ki so jim zadnja leta nakopičila pokaj imetka, našli idealni Meccni, katerim narodna kultura ni prazna fraza in domoljubje ne molzna krava;

4. če bo naše razumništvo, zlasti akademično, prožeto s prepričanjem, da trajno veljavo v zgodovini ima le pozitivno kulturno delo, ki nam edino more tudi pred zunanjim svetom pridobiti in povzdigniti ugled.

Ako se izpolnijo ti pogoji, bo „Zgodovinsko društvo“ imelo dovolj gmotnih sredstev in moralnih sodelavcev in bo moglo uspešno vršiti svojo nalogo v prenovljeni domovini.

Uredništvo »Časopisa«